

PRAVA NA AUTORSKIM DJELIMA NASTALIM U RADNOM ODNOSU I PO NARUDŽBI

Prof. dr. sc. Igor Gliha *

UDK 347.77.023

347.78

Izvorni znanstveni rad

Autorsko djelo pripada autoru koji ga je stvorio, a to po prirodi stvari može biti samo naravna (fizička) osoba. Tuđa autorska djela smiju se koristiti samo na temelju posebne pravne osnove, bilo suglasnosti autora djela ili zakonske odredbe koja neposredno dopušta korištenje tuđeg autorskog djela. To vrijedi i za autorska djela nastala u radnom odnosu kao i ona nastala po narudžbi. U hrvatskom pozitivnom pravu poslodavac na temelju zakona nema nikakvih prava na autorskim djelima nastalim u izvršavanju obveza iz radnog odnosa (s iznimkom računalnih programa). Poslodavac će steći pravo koristiti se autorskim djelom svog zaposlenika samo ako ima osnovu za to u ugovoru o radu ili drugom aktu kojim se uređuju međusobni odnosi zaposlenika i poslodavca. Odgovarajuće pravilo vrijedi i za naručitelja glede naručenog autorskog djela.

Ključne riječi: autorsko pravo, autorska djela po narudžbi, radni odnos, kompjutorski programi, audiovizualna djela

1. UOPĆE O KORIŠTENJU TUĐIM AUTORSKIM DJELIMA

Pravno uređenje pripadanja autorskog djela u modernim je pravnim poredcima posebno uređeno autorskim pravom kao jednom (novom) granom privatnog prava.¹ **Autorsko djelo** kao vlastita intelektualna tvorevina s književnoga,

---

* Dr. sc. Igor Gliha, profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ Autorsko pravo jedan je od instituta građanskog prava koji su se odvojili od svoje matice i izdvojili se u zasebnu granu, v. Gavella, N. u: Gavella, N., Alinčić, M., Klarić, P., Sajko, K., Tumbri, T., Stipković, Z., Josipović, T., Gliha, I., Matanovac, R., Ernst, H., Teorijske osnove građanskog prava - građansko pravo i pripadnost hrvatskog pravnog

znanstvenoga ili umjetničkoga područja koja ima individualni karakter te je originalna, načelno, pripada autoru tog djela. Pojedini pravni poredci uređuju sadržaj i granice vlasti autora glede njegova djela priznavanjem subjektivnog prava koje daje neposrednu pravnu vlast glede autorskog djela i koje se naziva autorsko pravo.² Ovisno o tome kako je u pojedinom pravnom poretku uređeno **pripadanje autorskog djela**, autorskopравни poredci dijele se na dvije temeljne skupine: copyright (common law) pravni sustavi i droit d'auteur (kontinentalnoeuropski) pravni sustavi. Karakteristika je copyright pravnih sustava³ da je težište na zaštiti objekta - autorskog djela, a ne subjekta - autora

---

poretka kontinentalnoeuropskom pravnom krugu, Zagreb, 2005, str. 7-8. Premda se odvojilo od građanskog prava u zasebni dio pravnog poretka, autorsko pravo je zadržalo brojne osobine građanskog prava i slijedi njegova temeljna načela. O autorskom pravu kao novoj grani govori se i zato što je autorsko pravo kao pravni institut priznato bitno kasnije od tradicionalnih instituta građanskog prava (primjerice instituta stvarnog, obveznog, nasljednog, obiteljskog prava). Autorsko je pravo, naime, kao subjektivno pravo (pravo u subjektivnom smislu) moglo biti priznato tek kad je došlo do spoznaje da objektom prava mogu biti nematerijalna dobra te je autorsko pravo prvi put u jednom pravnom poretku bilo priznato kao subjektivno pravo tek početkom XVIII. st., 1709. g. u Engleskoj. Nakon toga, tijekom XVIII. st. autorsko pravo kao subjektivno pravo bilo je priznato u Francuskoj 1777. g. te u Sjedinjenim Američkim Državama 1790. g., a u većini europskih pravnih poredaka, uključujući i hrvatski, ono je bilo priznato tijekom XIX. st.

² Pojam "autorsko pravo" ima dvojako značenje. Njime se označuje autorsko pravo u objektivnom, ali i u subjektivnom smislu. U objektivnom smislu ima uže i šire značenje. U objektivnom užem smislu pojam autorsko pravo označuje skup pravnih pravila kojima se uređuju pravni odnosi glede intelektualnih tvorevina s književnoga, znanstvenoga i umjetničkoga područja, a u širem smislu pojam autorsko pravo obuhvaća i pravna pravila kojima se uređuju srodna (susjedna, koneksna) prava, kao što su pravo umjetnika izvođača, pravo proizvođača fonograma, pravo proizvođača videograma, pravo organizacija za radiodifuziju, pravo proizvođača baza podataka. Pojam autorsko pravo označuje i autorsko pravo u subjektivnom smislu, tj. kao subjektivno pravo koje daje neposrednu i najveću privatnopravnu vlast glede autorskog djela. V. Gliha, I., *Autorsko pravo*, zbirka propisa, Zagreb, 2000, str. 1; Henneberg, I., *Autorsko pravo*, Zagreb, 2001, str. 1-5; Henneberg, I., *Nazivlje u autorskom pravu*, Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo (HDAP), vol. 1, 2000, str. 5-6.

³ Copyright pravni sustavi u pravilu pripadaju pravnim poredcima anglo-američkog pravnog kruga (anglosaske pravne obitelji). Naziv copyright potječe iz prvog zakona uopće kojim je bilo priznato autorsko pravo, Zakona kraljice Ane (Queen Anne Act, 8 Anne, c. 19) iz 1709., kojim je autorima bilo priznato isključivo pravo tiskanja, tj. izrade primjeraka (copyright) knjiga. Njime su se štitile knjige - autorska djela kao proizvod,

kao tvorca autorskog djela. Za *droit d'auteur* pravne sustave karakteristično je pak da se težište stavlja na zaštitu osobnih interesa autora koji se sastoje kako u ekonomskom iskorištavanju vlastitog djela tako i u osobnom odnosu tvorca djela prema svojem djelu. Temelji *droit d'auteur* sustava postavljeni su francuskim dekret-zakonima kojim su se štitila književna i kazališna djela i otud je ostao francuski naziv za sve sustave koji se osnivaju na načelima na kojima su bili osnivani ti zakoni.⁴ U *droit d'auteur* pravnim poredcima autorsko pravo izvorno može pripadati samo tvorcu djela koji ga je stvorio, u skladu s načelom da proizvod intelektualnog rada može pripadati jedino onomu koji ga je stvorio, a to po prirodi stvari može biti samo čovjek, pa jedino čovjek može biti izvorni nositelj autorskog prava. Radi zaštite osobnih interesa autora u odnosu na njegovo djelo u sadržaj autorskog prava uz **ovlaštenja imovinskopravne naravi**, koja autoru omogućuju ekonomsko iskorištavanje njegova djela, ušle su i **ovlaštenja osobnopravne naravi**, koja autora ovlašćuju od ostalih zahtijevati da poštuju intelektualnu vezu između njega i njegova djela, što uključuje priznavanje i poštovanje autorstva, poštovanje autorove volje hoće li, kada i kako njegovo djelo biti objavljeno, poštovanje cjelovitosti djela kao i poštovanje djela na način da se ono ne koristi na način koji bi štetio autorovoj

---

te je do danas ostala karakteristika pravnih poredaka koji pripadaju copyright sustavu da je težište na zaštiti djela. Također, do danas je "copyright" ostao naziv za autorsko pravo na engleskom jeziku, bez obzira na to što je sadržaj tog prava bitno širi od prava dopustiti odnosno zabraniti izradu primjeraka autorskog djela (nije ga zamijenio pojam *authors right* koji se u smislu autorskog prava rabi kao stilski obojen pojam za slučaj naglašavanja razlike između rješenja iz copyright i *droit d'auteur* sustava, slično Henneberg, *Nazivlje...*, o.c., str. 7). Kad se pojam "copyright" s engleskog prevodi na hrvatski (kao i na druge jezike), može se isključivo prevesti s pojmom "autorsko pravo" (odnosno odgovarajućim pojmom na drugom jeziku, npr. francuskim pojmom "*droit d'auteur*", talijanskim pojmom "*diritto di autore*", njemačkim pojmom "*Urheberrecht*", slovenskim pojmom "avtorska pravica").

⁴ Pravo autora na njegovo djelo prema francuskim dekretima-zakonima bilo je po svojem sadržaju izjednačavano s pravom vlasništva kao najvećom pravnom vlasti glede stvari, pa je pri donošenju dekreta od 13-19.1.1791. g. o kazališnim predstavama jedan od njegovih tvoraca, *Le Chapelier*, braneći dekret pred Skupštinom, autorsko pravo opisao riječima "la plus sacrée, la plus inattaquable et, si je puis parler ainsi, la plus personnelle de toutes les propriétés", (najsvetijim, najneospornijim i najosobnijim od svih vlasništva). V. *Strowel, A.*, *Droit d'auteur et copyright*, Bruxelles, Paris, 1993., str. 90. U *droit d'auteur* pravne sustave u pravilu pripadaju pravni poredci iz kontinentalnoeuropskog pravnog kruga (germansko-rimske pravne obitelji), uključujući i hrvatski.

časti odnosno ugledu. Ta se ovlaštenja uobičajeno nazivaju “autorska moralna prava” (prema francuskom *droit moraux*). Autorska moralna prava priznata su kasnije i u copyright sustavima, ali u pravilu u manjem opsegu. Razlog za priznanje autorskih moralnih prava u copyright sustavima prvenstveno je bio pristup međunarodnoj Uniji za zaštitu prava autora na vlastita književna i umjetnička djela, odnosno usklađivanju s njezinim pravilima.⁵ Razlika između copyright i *droit d’auteur* sustava jest i u tome što u copyright sustavima, s obzirom na to da je težište na zaštiti rezultata intelektualnog djelovanja, izvorni nositelj autorskog prava može biti ne samo autor nego i onaj koji je investirao u nastanak autorskog djela, a u *droit d’auteur* sustavima, naprotiv, izvorni nositelj autorskog prava može biti samo autor.

Za **korištenje tuđim autorskim djelima**, bez obzira na to o kojem se sustavu radilo, potrebna je posebna pravna osnova, bilo suglasnost autora djela ili pak zakonska odredba koja neposredno dopušta korištenje tuđim autorskim djelom odnosno sudska odluka kojom je to određeno. Noviji zakoni kojima se uređuje autorsko pravo, također bez obzira na to o kojem se sustavu radilo, u pravilu sadržavaju posebna pravila za korištenje autorskim djelima za nastajanje kojih je inicijativu imala i druga osoba, tj. za korištenje onim autorskim djelima nastalim u okviru izvršavanja obveza iz radnog odnosa ili pak po narudžbi. U onim pravnim porecima u kojima nema posebnih zakonskih pravila o korištenju autorskim djelima za nastajanje kojih je inicijativu imala i druga osoba (kao, primjerice, u Austriji, Italiji, Švicarskoj, skandinavskim zemljama),⁶ ugovor o radu odnosno drugi ugovori kojima se uređuje odnos autora i te druge osobe interpretiraju se u smislu općih odredaba zakona koji uređuje autorsko pravo prema kojima autorsko djelo načelno pripada autoru.

---

⁵ Članice te Unije su stranke Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih djela, prve međunarodne konvencije o autorskom pravu iz 1896. g., koja je i danas, nakon više revizija, temeljni međunarodni ugovor s područja autorskog prava. U današnje su doba stranke te konvencije gotovo sve države svijeta, prema podacima na dan 30.9.2006. njih 162, v. www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=15. Od revizije Bernske konvencije iz 1928. g. moralna prava uvrštena su u tzv. minimalna konvencijska prava koja u svojim zakonodavstvima moraju priznati sve države članice Bernske unije. Upravo zbog nesklonosti priznavanja autorima moralnih prava, Sjedinjene Američke Države strankom Bernske konvencije postale su tek 1989. g.

⁶ *Lucas-Schloetter, A.*, *Les droits d’auteur des salariés en Europe continentale*, IRPI, 2004, str. 5 *et seq.*

2. OSOBE OVLAŠTENE KORISTITI SE AUTORSKIM DJELOM

2.1. Autor (izvorni nositelj autorskog prava)

Autorskim djelom ovlašten je koristiti se onaj kojemu pripada autorsko pravo, a to će biti prvenstveno autor. U kontinentalnoeuropskim pravnim poredcima koji se temelje na *droit d'auteur* sustavu, između kojih je i hrvatski, autorsko pravo nastaje realnim aktom - stvaranjem autorskog djela, *ipso iure* samim činom stvaranja, i pripada osobi koja je to djelo stvorila (načelo autorstva). Kako je autorsko djelo intelektualna tvorevina, tako ga može stvoriti samo čovjek te ne postoji nijedan drugi oblik nastanka autorskog prava osim da čovjek vlastitim intelektualnim djelovanjem stvori originalnu tvorevinu s književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja.⁷ Hrvatski je zakonodavac čak i izričito naglasio da autor može biti samo fizička osoba (čovjek) koja je stvorila autorsko djelo.^{8,9} **Načelo autorstva** pri stjecanju autorskog prava u *droit d'auteur* pra-

---

⁷ Autorsko pravo može nastati samo originalno, stvaranjem autorskog djela. Drukčije stjecanje novog, dotad nepostojećeg, autorskog prava ne postoji. Derivatívno stjecanje postojećeg autorskog prava u nekim je pravnim poredcima germansko-rimske pravne obitelji ograničeno (u onima u kojima je autorsko pravo monističko pravo, tj. jedinstveno i nedjeljivo bez obzira na to što sadržava ovlaštenja imovinske i osobnopravne naravi - primjerice hrvatski, njemački, austrijski) te do njega može doći samo nasljeđivanjem. Drugi oblici derivativnog stjecanja u tim pravnim poredcima nisu mogući jer autorsko pravo nije prenosivo pravo (premda je nasljeđivo). U pravnim poredcima iz te pravne obitelji u kojima je autorsko pravo dualističko pravo, tj. sastoji od dviju međusobno nezavisnih komponenata, autorskog imovinskog prava i autorskog moralnog prava (npr. u francuskom, talijanskom, španjolskom, švicarskom), glede derivativnog stjecanja autorskog imovinskog prava nema ograničenja, a glede autorskog moralnog prava ograničenja su jednaka kao i kad je autorsko pravo monističko pravo. U *copyright* pravnim poredcima u pravilu ne postoje ograničenja glede derivativnog stjecanja.

⁸ Pojam autora određen je čl. 9. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima, NN 167/03 (dalje: ZAPSP).

⁹ Pojam autorskog djela u hrvatskom pravnom poretku definiran je člankom 5. ZAPSP: "(1) Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.

(2) Autorska djela jesu osobito:

- jezična djela (pisana djela, govorna djela, računalni programi),
- glazbena djela, s riječima ili bez riječi,
- dramska i dramsko-glazbena djela,

vnim poredcima provedeno je potpuno dosljedno bez iznimaka te investiranje u nastanak autorskog djela ili organiziranje poslova oko nastanka autorskog djela nemaju nikakav pravni učinak na nastajanje autorskog prava. Nijedan drugi pravni subjekt, koji nije fizička osoba, premda može biti nositelj prava i obveza, nije sposoban stvarati intelektualne tvorevine, jer po svojoj naravi i nema mogućnosti za to.¹⁰ **Pravne osobe** kao društvene tvorevine mogu izražavati svoju volju kroz svoja tijela, ali ne mogu kao takva stvarati autorska djela, jer nemaju sposobnost intelektualnog stvaranja, pa im tako ne može autorsko pravo ni pripasti. Pravna osoba u pravnim poredcima koji se temelje na droit d'auteur sustavu ne može biti inicijalni nositelj autorskog prava ni u jednom slučaju, pa ni kad je autorsko djelo nastalo u okviru rada u pravnoj osobi.

U copyright sustavima, za razliku od droit d'auteur sustava, moguće je da izvorni nositelj copyright-a bude i osoba koja nije autor autorskog djela, pa i pravna osoba. U tim se pravnim poredcima copyright priznaje i glede tvorevina kojima nije glavno obilježje kreativnost, nego je za njihovu izradu potrebna određena vještina ili uloženi znatniji rad, napor ili vrijeme.¹¹ Razina

-
- koreografska i pantomimska djela,
  - djela likovne umjetnosti (s područja slikarstva, kiparstva i grafike), bez obzira na materijal od kojega su načinjena, te ostala djela likovnih umjetnosti,
  - djela arhitekture,
  - djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna,
  - fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom,
  - audiovizualna djela (kinematografska djela i djela stvorena na način sličan kinematografskom stvaranju),
  - kartografska djela,
  - prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, skice, tablice i dr.

(3) Predmet autorskog prava može biti svako autorsko djelo osim onoga koje to ne može biti po svojoj naravi kao i onog za koje je odredbama ovoga Zakona određeno da ne može biti predmetom autorskog prava.

(4) Predmet autorskog prava je autorsko djelo u cjelini, uključujući i nedovršeno autorsko djelo, naslov te dijelovi autorskog djela koji udovoljavaju pretpostavkama iz stavka 1. ovoga članka.

(5) Naslov autorskog djela koji ne udovoljava pretpostavkama da bi bio predmet autorskog prava, a koji je već korišten za neko autorsko djelo, ne može se koristiti za djelo iste vrste ako bi mogao izazvati zabunu o autoru.”

¹⁰ Slično *Shack, H.*, *Urheber- und Urhebervertragsrecht*, Mohr Siebeck, 1997, str. 123.

¹¹ *V. Garnett, K., Davies, G., Harbottle, G.*, *Copinger and Skone James on Copyright*, London, Sweet and Maxwell, 2005, str. 187.

kreativnosti koja je potrebna za priznavanje copyright-a niža je nego u droit d'auteur sustavima, a i pojam autora ponekad ima šire značenje od osobe koja je stvorila autorsko djelo. U copyright pravnim poredcima nije priznat koncept prava srodnih autorskom koja su u kontinentalnoeuropskim pravnim sustavima samostalna prava nezavisna od autorskog prava. Srodna prava se priznaju glede izvedbe umjetnika izvođača, audio i audiovizualne snimke (fonogrami i videogrami), emitiranja organizacija za radiodifuziju, a u nekim pravnim poredcima i nekih drugih objekata (neoriginalnih baza podataka, posebnih izdanja i sl.). Neki od tih objekata u copyright sustavima štite se putem copyright-a. To je potrebno posebno naglasiti stoga jer se u hrvatskoj praksi pod utjecajem nazivlja iz brojnih ugovora koji se temelje na anglo-američkom pravu nerijetko pokušava bezrezervno preuzeti rješenja iz anglo-američke poslovne prakse vezane uz korištenje autorskim djelima pa se kadšto može susresti s pojmom autora i autorskog djela u tom širem smislu. Bezrezervno preuzimanje rješenja iz copyright pravnih sustava u hrvatski pravni sustav koji je tipični droit d'auteur sustav često ne dovodi do željenih učinaka, odnosno može dovesti do različitih učinaka od onih u copyright pravnim sustavima. Pojmom autorsko djelo u copyright pravnim sustavima obuhvaćeni su uz autorska djela u smislu droit d'auteur pravnih poredaka i zvučne snimke, filmovi, emitiranja organizacija za radiodifuziju, kabelski programi te tipografski aranžmani i objavljena izdanja.¹² Načelo autorstva zbog tako širokog shvaćanja objekta copyright-a ne može se provesti dosljedno. Pojam autora u copyright sustavima u nekim slučajevima označuje svakog izvornog nositelja autorskog prava koji u tim pravnim sustavima može biti i pravna osoba. Pojam autor (author) u smislu američkog prava označuje svakog izvornog nositelja autorskog prava, ali je različit od pojma stvaratelj (creator) kojim se označuje osoba koja je stvorila autorsko djelo u smislu kontinentalnoeuropskog prava.¹³ U britanskom pravu autorom se na-

¹² U britanskom autorskom pravu pojmom autorska djela ("copyright works") obuhvaćena su književna, dramska, glazbena i umjetnička djela, zvučne snimke, filmovi, emitiranja organizacija za radiodifuziju i kabelski programi te tipografski aranžmani i objavljena izdanja, v. čl. 1-8. *Copyright, Designs and Patents Act* Ujedinjene Kraljevine. U pravu Sjedinjenih Američkih Država kao objekt autorskog prava ("subject matter of copyright") navode se: književna djela, glazbena djela uključujući popratne riječi, dramska djela uključujući popratnu glazbu, pantomimska i koreografska djela, slikovna, grafička i kiparska djela, filmovi i druga audiovizualna djela te zvučne snimke, v. par. 102. *Copyright Act* Sjedinjenih Američkih Država.

¹³ V. par. 201. *Copyright Act* Sjedinjenih Američkih Država.

ziva svaka osoba koja je napravila djelo koje je objekt copyright-a; uz autore književnih, dramskih, glazbenih i umjetničkih djela, to su i producenti zvučnih snimki i filmova, organizacije za radiodifuziju, kabelski operateri, tipografski aranžeri i nakladnici. U pravnoj se literaturi navodi da premda se u izradi teksta Copyright, Designs and Patents Act nije imalo ideoloških problema autorima nazvati i osobe poput producenata snimki i filmova odnosno organizacija za radiodifuziju i kabelskih operatera kojih rad nisu intelektualne tvorevine, pojam autora u tom zakonu ipak nije upotrijebljen u uobičajenom značenju¹⁴. Uz pojam autora u britanskom se pravu rabi i pojam izvorni nositelj autorskog prava (first owner of copyright) kojim se obuhvaćaju poslodavci osoba koje su napravile autorsko djelo u smislu Copyright, Designs and Patents Act u radnom odnosu, pa njihovim poslodavcima pripada copyright.

U britanskom pravu postoje i drugi instituti odnosno rješenja neobična za kontinentalnoeuropske pravne poretke. Uz zakonske intervencije u privatno-pravnu vlast glede autorskog djela, u nekim se slučajevima priznaju određene autorskopravna ovlaštenja i glede djela koja nisu objekt autorskog prava. Primjerice, na teritoriju pod vlasti britanske krune isključivo pravo na tiskanje službene verzije Biblije pripada britanskoj kruni te svatko tko je želi tiskati mora za to dobiti odobrenje krune.¹⁵ Nadalje, za korištenje djelom Petar Pan autora sira Jamesa Mattewa Barriea javnim izvođenjem, komercijalnim izdavanjem, emitiranjem kao i preradom postoji trajna obveza plaćanja naknade (tantijema) Bolnici za bolesnu djecu u Londonu (Hospital for Sick Children) bez obzira na to što je autorsko pravo glede tog djela isteklo prvo 1987.,¹⁶ pa je naknadno produženo do 2007.¹⁷ Poseban autorskopravni režim postoji i glede

---

¹⁴ Copinger and Skone James..., o.c., str. 187.

¹⁵ V. Laddie, H., Prescott, P., Vitoria, M., Speck, A., Lane, L., The Modern Law of Copyright and Designs, Vol. 1, Butterworths, 2000, s. 838. Trajna odobrenja za tiskanje Biblije imaju samo *Queen's Printer* i sveučilišta Oxford i Cambridge.

¹⁶ V. čl. 301. *Copyright, Designs and Patents Act* Ujedinjene Kraljevine.

¹⁷ Trajanje autorskog prava na djelu *Petar Pan* produženo je do kraja 2007. (v. Laddie, Prescott, Vitoria..., o.c., str. 839). Do produženja je došlo kad je trajanje autorskog prava u Ujedinjenoj Kraljevini produženo s 50 na 70 godina nakon smrti autora. Preciznije, autorsko je pravo ponovo "oživjelo" jer je do produženja trajanja autorskog prava došlo osam godina nakon što je autorsko pravo glede *Petar Pana* već bilo prestalo. Autorsko je pravo oživjelo na temelju odredaba novele *Copyright, Designs and Patents Act* iz 1995. s učinkom od početka 1996. S aspekta kontinentalnoeuropskih pravnih sustava "oživljavanje" autorskog prava također nije uobičajeno.

autorskih djela suverena (Her Majesty) odnosno autorskih djela službenika ili sluga krune nastalih u obavljanju njihovih obveza. U tom je slučaju riječ o tzv. kraljevskom autorskom pravu (Crown Copyright) koje pripada nositelju krune. Takvo pravo ima i posebnu odredbu o trajanju te je oročeno na 125 godina od nastanka djela.¹⁸ Sličan režim postoji i za djela nastala u radu Parlamenta te se tada radi o Parliamentary Copyright (koji traje bitno kraće, 50 godina od nastanka djela).¹⁹

Kad je **autor nepoznat** ili je **djelo označeno pseudonimom** ili znakom iz kojih se ne može odrediti tko je autor, i u hrvatskom pravu može doći do privida kao da autorsko pravo pripada pravnoj osobi. Naime, za takav slučaj postoji presumpcija na temelju koje je autorsko pravo ovlašten izvršavati nakladnik koji je to djelo zakonito izdao, ili ako djelo nije izdano,²⁰ osoba koja ga je zakonito objavila²¹ (čl. 12/2. ZAPSP). To stvara privid kao da su te osobe, bez obzira na to jesu li naravne ili pravne, nositelji autorskog prava na djelima anonimnih autora. Međutim, premda oni izvršavaju sadržaj autorskog prava, i ovlašteni su autorsko djelo štititi od zadiranja trećih u nj, nisu nositelji autorskog prava, nego drugog prava koje je izvedeno iz autorskog prava - prava iskorištavati autorsko djelo. Pravo iskorištavati autorsko djelo nepoznatog autora za nakladnika odnosno osobu koja ga je zakonito objavila nastaje na temelju zakona, preciznije na temelju navedene presumpcije, i ono je uvjetovano. Prestat će ako, i kada, bude otkriven identitet autora. To što položaj nakladnika odnosno osobe koja je zakonito objavila djelo nepoznatog autora proizvodi učinke kao da su nositelji autorskog prava, ipak je samo puki privid da su oni nositelji autorskog prava. Položaj nakladnika koji je zakonito izdao djelo nepoznatog autora odnosno osobe koja je zakonito objavila takvo djelo specifičan je i teško usporediv s institutima općeg građanskog prava.

---

¹⁸ V. čl. 163. *Copyright, Designs and Patents Act*. Rok od 125 godina opći je rok za takva djela a postoji i poseban rok za slučaj kad je djelo objavljeno.

¹⁹ V. čl. 165. *Copyright, Designs and Patents Act*.

²⁰ Izdati autorsko djelo znači reproducirati ga (umnožiti) i tako nastale primjerke autorskog djela distribuirati (staviti u promet), v. čl. 56/1. ZAPSP.

²¹ Objaviti autorsko djelo znači djelo učiniti pristupačnim javnosti (čl. 3/1. ZAPSP). Autorsko djelo može postati pristupačno javnosti na bilo koji način na koji se javnost može upoznati sa sadržajem autorskog djela. Javnost, u smislu autorskog prava, čini veći broj osoba koje su izvan uobičajenog užeg kruga osoba usko povezanih rodbinskim ili drugim osobnim vezama (čl. 3/3. ZAPSP).

Ispunjenjem uvjeta, tj. otkrivanjem identiteta autora, prestaje nakladnikovo (osobe koja je zakonito objavila anonimno djelo) pravo izvršavanja sadržaja autorskog djela jer ono traje samo dok traje presumpcije u njegovu korist, a ona traje samo do trenutka otkrivanja identiteta autora. Nakon što autor bude otkriven, i ako nema nekih posebnih ugovornih odredaba za taj slučaj, nastaje obveza nakladnika odnosno osobe koja je djelo objavila da preda imovinske koristi koje je imala od korištenja djelom, s time da se nalazi u pravnom položaju poštenog posjednika koji mora predati stvar vlasniku (čl. 12/3. ZAPSP).²²

Glede **autorskih djela nastalih zajedničkim intelektualnim radom više osoba** tako da se njihovi doprinosi ne mogu razdvojiti, postoji jedinstveno autorsko pravo razdijeljeno na idealne dijelove koji pripadaju svakom koautoru razmjerno njegovu stvarnom udjelu u stvaranju autorskog djela.²³ Kako im pripada jedinstveno pravo, tako **koautori** moraju suglasno odlučivati o korištenju njihovim djelom. Ne mogu li koautori postići suglasnost, bilo koji od njih ovlašten je zahtijevati od suda da donese odluku o objavljivanju, korištenju ili izmjeni koautorskog djela. Autori **djela koja su samo sastavljena radi zajedničkog korištenja**, kao što je to, primjerice, često slučaj kod glazbenih djela u kojima se sastavljaju riječi i glazbena skladba u jedno glazbeno djelo, zadržavaju samostalno pravo na svojem autorskom djelu, pa i sve ovlasti koje imaju glede njega. Međutim, kako se njihova djela zajednički koriste kao cjelina, tako i oni moraju postići suglasnost o korištenju svojih djela kao cjeline.²⁴

---

²² To bi značilo da nije dužan dati naknadu za uporabu autorskog djela i koristi koje je imao primjerenih pravu za koje je vjerovao da mu pripada, a može tražiti i naknadu za nužne i korisne troškove koje je eventualno imao za sačuvanje djela. O položaju poštenog posjednika koji mora vratiti stvar v. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/2000, 73/2000, 114/01, 79/06 (dalje: ZV), čl. 164.

²³ U slučaju sumnje koliki su ti dijelovi smatra se da su oni jednaki (čl. 11/3. ZAPSP) te svim koautorima pripada jednaki idealni dio autorskog prava. Onaj koautor koji smatra da mu pripada veći dio može tu presumpciju obarati dokazom da je njegov doprinos nastanku autorskog djela veći te da mu stoga, u skladu s načelom autorstva, pripada veći alikvotni dio autorskog prava.

²⁴ Poseban je položaj autora doprinosna audiovizualnom djelu (skladatelj glazbe i glavni crtač odnosno animator koji nisu koautori, scenograf, kostimograf, slikar maski, montažer ili autor kojeg drugog autorskog djela ugrađenog u audiovizualno djelo), v. *infra* 4.2.2. Audiovizualna djela.

2.2. Nositelji autorskog prava različiti od autora

Izvorni nositelj autorskog prava, kao što je već navedeno, u hrvatskom pravu ne može biti nitko osim autora. Jedina daljnja mogućnost da osoba različita od autora stekne autorsko pravo jest **derivativno stjecanje**, ali i ta je mogućnost u hrvatskom autorskom pravu vrlo ograničena jer je autorsko pravo neprenosivo zaživotnim (*inter vivos*) pravnim poslovima. Drugim riječima, nitko ne može derivativno steći autorsko pravo a da ga pri tom autor izgubi, odnosno za života autora nitko osim njega ne može biti nositelj autorskog prava glede njegova autorskog djela. Posljedica je to činjenice da je autorsko pravo jedinstveno i nedjeljivo pravo koje se sastoji od ovlaštenja imovinskopravne, ali i osobnopravne naravi pa je ono stoga vezano uz osobu autora. Činjenica da nitko osim autora, za vrijeme njegova života, ne može biti nositelj autorskog prava, ne znači da se druge osobe od autora, kako naravne tako i pravne, ne mogu koristiti tuđim autorskim djelima. Učinak sličan onomu kad je autorsko pravo preneseno može se postići i bez prijenosa (otuđenja prava) te će treći i bez prijenosa moći imati pravo koristiti se autorskim djelom na svaki način za cijelog trajanja autorskog prava, uključujući i razdoblje trajanja za života autora, isključujući pritom svakoga, pa i samog autora (v. infra 2.3. Osobe koje nisu nositelji autorskog prava, ali imaju pravo koristiti se autorskim djelom). Pravo koje ovlašćuje druge osobe na korištenje autorskim djelom (koje opterećuje autorsko pravo) u hrvatskome se pravnom poretku naziva **pravo iskorištavanja autorskog djela** (v. čl. 44. ZAPSP).

Prijenos autorskog prava, iako nedopušten zaživotnim pravnim poslom, u hrvatskom je pravnom poretku dopušten na temelju **nasljeđivanja**. Jedini nositelji autorskog prava koji nisu autori stoga mogu biti njegovi **nasljednici** (i njihovi nasljednici). Narav autorskog prava (kao mješovitog prava, koje sadržava i imovinskopravna i osobnopravna ovlaštenja) mogla bi dovesti u pitanje i njegovu nasljedivost. Prema općim pravilima nasljednog prava, nije nasljedivo ono "što se ne može naslijediti zbog svoje pravne naravi...",²⁵ a **osobna prava** upravo zbog svoje naravi (strogo su vezana uz osobu) u pravilu nisu nasljeđiva,²⁶ odnosno nasljeđiva su samo ako je zakonom tako posebno određeno za pojedino osobno pravo. U podjeli privatnih subjektivnih prava na imovinska (koja su u pravilu prenosiva i nasljeđiva) i neimovinska (osobna, koja

²⁵ V. Zakon o nasljeđivanju (dalje: ZN), NN 48/2003 i 163/3, čl. 5/3. ZN.

²⁶ Gavella, N., *Osobna prava*, Zagreb, 2000, str. 41.

u pravilu nisu prenosiva ni nasljeđiva) položaj autorskog prava je specifičan, ono se teško može svrstati u samo jednu od tih skupina. Autorsko pravo se nalazi na granici između imovinskih i neimovinskih prava, sadržava svojstva jednih i drugih.²⁷ Slijedom, odgovor na pitanje nasljeđivosti autorskog prava ne može se pronaći u općim pravilima nasljednog prava, nego je zakonodavac morao propisati posebno pravilo koje se u hrvatskom pravnom poretku nalazi u odredbama čl. 41. ZAPSP. Tim je odredbama određeno da je autorsko pravo nasljeđivo. Opravdanja za nasljeđivost autorskog prava (ako ih uopće treba) ima više - socijalno je opravdano da pripadnici autorove obitelji odnosno nasljednici koje - on sam odredi uživaju u plodovima njegova intelektualnog rada i nakon njegove smrti na odgovarajući način, kao što je i slučaju s plodovima rada koji su objekt imovinskih prava;²⁸ obveze iz međunarodnih ugovora kojima je Hrvatska vezana nalažu priznanje autorskog prava kao oročenog prava koje traje cijeli život autora, ali i određen broj godina nakon njegove smrti²⁹ (u današnje vrijeme to je 70 godina od autorove smrti).

U ZAPSP-u ne postoje druga posebna pravila o nasljeđivanju autorskog prava osim pravila iz čl. 41. ZAPSP te se u hrvatskom pravnom poretku na nasljeđivanje autorskog prava primjenjuju opća pravila nasljednog prava iz Zakona o nasljeđivanju. Prema općim pravilima nasljednog prava, **zakonski nasljednici** mogu biti samo fizičke osobe koje pripadaju u zakonom određen krug ostaviteljevih srodnika (njegovi potomci i preci, bračni odnosno izvanbračni drug, posvojbac i njihovi potomci te posvojitelj, ZN, čl. 8), dok **oporučni**

---

²⁷ Položaj autorskog prava, kao i drugih prava iz skupine intelektualnog vlasništva koja sadržavaju imovinskoppravna i osobnopravna ovlaštenja, zaslužuje pažnju koja prelazi potrebe (i opseg) ovoga rada. Za potrebe ovog rada zadržava se na tvrdnji da je autorsko pravo na granici imovinskih i neimovinskih prava.

²⁸ O socijalnoj ulozi nasljeđivanja autorskog prava više v. *Matanovac, R.*, Nasljeđivanje autorskog prava, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 3-4/2004, str. 613-615.

²⁹ Hrvatska je na to obvezana većim brojem višestranih i dvostranih međunarodnih ugovora iz kojih proizlazi obveza priznati autorsko pravo kao pravo koje traje i nakon autorove smrti, od kojih se ističu Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela (NN MU 12/93, 3/99 i 11/99), Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (NN MU 11/02), Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (TRIPs) kao aneks 1c Ugovora o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije, NN MU 13/2000), Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica (NN MU 14/01).

nasljednici mogu biti svi pravni subjekti, pa i pravne osobe.³⁰ To je ujedno i jedina mogućnost stjecanja autorskog prava od strane pravne osobe u hrvatskom pravnom poretku, jer pravna osoba može biti nositelj autorskog prava jedino ako ga stekne na temelju oporuke.

Nasljednici u pravilu stječu subjektivna prava u sadržaju i opsegu u kojima ih je imao i ostavitelj u trenutku smrti, pa tako i nasljednici kao nositelji autorskog prava načelno imaju jednak pravni položaj kao i autor - izvorni nositelj autorskog prava. Pri nasljeđivanju autorskog prava od tog načela ipak ima iznimaka. Te **iznimke** moraju biti izričito propisane zakonom, i to ne bilo kojim, već upravo ZAPSP-om.³¹ Temeljna razlika između položaja autora i nasljednika jest što je nasljednikovo pravo **oročeno**. Dok je autor nositelj autorskog prava, ono je vezano uz njegov život i još se ne zna koliko će ono trajati jer traje cijeli njegov život (a unaprijed se ne zna koliko je to dugo) i prije njegove smrti ne može prestati (osim ako se u javnosti ne zna tko je autor pa se trajanje autorskog prava računa od zakonite objave autorskog djela odnosno nastanka djela ako ono nije ni objavljeno). Kad nasljednik postane nositelj autorskog prava, zna se točno koliko će ono još trajati, jer se uz činjenicu autorove smrti veže početak sedamdesetogodišnjeg roka trajanja autorskog prava. Preciznije, taj se **rok** počinje računati od početka godine (1. siječnja) koja neposredno slijedi onu godinu u kojoj je autor umro.³² Protekom sedamdesetogodišnjeg roka autorsko pravo prestaje bez obzira na to tko je njegov nositelj: prvi autorov nasljednik ili njegovi nasljednici (pravni sljednici).

Daljnja razlika između položaja autora i nasljednika kao nositelja autorskog prava jest **pravo na opoziv** prava iskorištavanja (tzv. pravo pokajanja,

---

³⁰ V. Gavella, N., *Nasljedno pravo*, str. 85; Šarčević, P., Josipović, T., Gliha, I., Hlača, N., Kunda, I., *Family and Succession Law u: International Encyclopaedia of Laws, Croatia, Supplement 27*, ed. Pintens, W., 2005, Kluwer, str. 196.

³¹ Opće pravilo nasljednog prava o pravnom položaju nasljednika potvrđeno je u čl. 41/2. ZAPSP koji posebno propisuje da nasljednicima pripadaju sva prava koja bi pripadala autoru. Tom je istom odredbom ostavljena mogućnost da pravni položaj nasljednika u odnosu na njegovo autorsko pravo ipak bude drukčiji od autorovog, ali samo u slučajevima koji su posebno određeni samim ZAPSP-om.

³² Računanje početka trajanja autorskog prava od 1. siječnja godine koja neposredno slijedi onu u kojoj je nastupila činjenica uz koju se veže trajanje uobičajena je kako u međunarodnim ugovorima kojima se uređuje trajanje autorskog prava, počevši od Bernske konvencije (čl. 7/5), tako i u nacionalnim autorskopравnim poredcima. U hrvatskom ZAPSP-u takvo računanje rokova propisano je u čl. 105. ZAPSP.

čl. 17. ZAPSP). Naime, autor je ovlašten opozvati pravo iskorištavanja svojeg autorskog djela, pa tako i njegovo daljnje korištenje, smatra li da bi daljnje korištenje njegova djela štetilo njegovu ugledu ili časti. Jedina pretpostavka jest da autor nadoknadi štetu osobi pravo iskorištavanja koje opoziva, a koja se sastoji u nepokrivenim troškovima koje je ta osoba imala u pripremanju za korištenje tog autorskog djela. Pravo na opoziv prava iskorištavanja ne pripada i nasljedniku, osim ako je autor oporukom odredio da nasljednici opozovu pravo iskorištavanja ili ako nasljednici dokažu da ga je autor za svojeg života pokušao opozvati, ali je u tome bio spriječen.

U raspolaganju autorskim pravom nasljednik je jednako ograničen kao i autor te ni on ne može prenositi autorsko pravo, uz jednu iznimku, a to je za slučaj razvrgnuća nasljedničke zajednice. Naime, smrću ostavitelja glede svakog naslijeđenog prava nastaje zajednica u kojoj svaki od sunasljednika sudjeluje s udjelom koji odgovara veličini njegova alikvotnog dijela nasljednog prava. Kad je objekt nasljeđivanja autorsko pravo, glede njega postoji nasljednička zajednica i svakom sunasljedniku pripada dio autorskog prava koji je odgovarajući veličini njegova dijela nasljednog prava. Unutar nasljedničke zajednice može doći do ustupanja udjela drugom sunasljedniku, čime pojedini sunasljednik gubi svoj dio autorskog prava i prenosi ga na drugog sunasljednika. Također, svaki od sunasljednika ima pravo zahtijevati **razvrgnuće nasljedničke zajednice**, čime će ona za njega prestati, ali on će steći alikvotni dio naslijeđenog prava (autorskog prava).³³ Najčešće nasljednicima neće biti dovoljno da budu nositelji naslijeđenih prava u alikvotnim dijelovima, nego će htjeti da se provede dioba tako da svakom od njih pripadne samo pojedino od naslijeđenih prava, ali u cijelosti, tj. da dođe do **diobe po ekvivalentu**. Radi omogućivanja diobe naslijeđenih prava po ekvivalentu nasljednik može svojim alikvotnim dijelom naslijeđenog autorskog prava raspolagati na način da prenese svoj dio drugom nasljedniku.³⁴

---

³³ O razvrgnuću nasljedničke zajednice detaljno v. *Gavella*, *Nasljedno pravo, o.c.*, str. 259 *et seq.*

³⁴ U čl. 42/1. ZAPSP posebno je određeno da je dopušten prijenos autorskog prava u korist sunasljednika kod razvrgnuća nasljedničke zajednice.

2.3. Osobe koje nisu nositelji autorskog prava, ali imaju pravo koristiti se autorskim djelom

Kao što se ni vlasništvo ne mora otuđiti da bi se osobe koje nisu vlasnici mogle služiti tuđim stvarima, nego je dovoljno u njihovu korist osnovati subjektivno pravo koje ih na to ovlašćuje (ograničena stvarna prava kao i neka obvezna prava poput najma, zakupa, posudbe), tako se ni autorsko pravo ne mora otuđiti da bi se osobe koje nisu nositelji autorskog prava mogle koristiti autorskim djelom, nego je dovoljno da se za njih osnuje subjektivno pravo koje ih ovlašćuje na to. **Prijenos** odnosno otuđivanje (derivativno translativno stjecanje)³⁵ nije jedini oblik raspolaganja subjektivnim pravima, njima se može raspolagati i tako da se opterete nekim pravom u korist druge osobe koje ovlašćuje na služenje objektom opterećenog prava te je tada riječ o derivativnom konstitutivnom stjecanju. Autor tako može **osnivati za druge osobe pravo koje ih ovlašćuju na korištenje autorskim djelom** kao i bilo koje drugo izvršavanje sadržaja autorskog prava, a da pritom svoje autorsko pravo ne izgubi odnosno ne otuđi, nego ga samo optereti pravom te druge osobe za koju je izveo odgovarajuće pravo iz svojeg autorskog prava.³⁶

U hrvatskom autorskom pravu, kao i u ostalim autorskim pravima koja se osnivaju na monističkoj teoriji (u pravilu ona iz germanske podskupine kontinentalnoeuropskog pravnog kruga), **raspolaganje autorskim pravom** ograničeno je tako da ga se ne može otuđiti. To je u skladu s njegovom naravi kao jedinstvenog prava koje sadržava uz imovinskoppravna i osobnopravna ovlaštenja. Autorsko pravo, upravo zbog osobnopravne komponente (moralna

---

³⁵ Termin "prijenos" u hrvatskoj se praksi često rabi u širem smislu od translativnog stjecanja, koji mu je stvarno značenje. Taj, širi smisao pojma "prijenos" obuhvaća svako derivativno stjecanje, bilo translativno ili konstitutivno. Samo je za translativno stjecanje ispravan naziv "prijenos", a za konstitutivno stjecanje ispravan je naziv "osnivanje". Ipak, ako se u nekom pravnom poslu kojim se autorskim pravom raspolože *inter vivos* tako da se stječe pravo koristiti tuđim autorskim djelom upotrijebi naziv "prijenos", a i cilj pravnog posla nije usmjeren na to da autor izgubi svoje autorsko pravo nego da drugi stekne pravo koristiti se autorskim djelom, treba ga razumjeti u smislu konstitutivnog stjecanja.

³⁶ Položaj autora je pritom jednak položaju vlasnika kojeg je vlasništvo opterećeno nekim ograničenim stvarnim pravom (služnosti, založnim pravom, pravom građenja, realnim teretom). O položaju vlasnika pravo kojeg je opterećeno tuđim pravom v. *Gavella, N.*, u *Gavella, N., Josipović, T., Gliha, I., Belaj, V., Stipković, Z.*, *Stvarno pravo*, Zagreb, 1998, str. 309 *et seq.*

prava), pripada i skupini prava vezanih uz osobu autora. Načelno, svatko slobodno raspolaže svojom osobom i svime što je vezano uz nju, pa tako i autori mogu slobodno odlučiti što će biti s njihovim autorskim djelima. Međutim, zbog njegove vezanosti uz osobu autora, ono se ne može otuđiti.³⁷ To znači da autor u autorskopравnim sustavima koji se temelje na monističkoj teoriji može jedino, želi li drugoj osobi prepustiti korištenje autorskim djelom (npr. da druga osoba umnožava njegovo djelo, izda ga, priopćuje javnosti, stavlja umnožene primjerke u promet itd.), opteretiti svoje autorsko pravo u korist te druge osobe koja će na temelju tog prava biti ovlaštena koristiti se autorskim djelom u skladu sa sadržajem prava koje je za nju osnovao autor. Autorsko pravo time nije izgubljeno s pozicije autora, nego je opterećeno pravom te druge osobe za koju je osnovano odgovarajuće pravo. U hrvatskom se autorskopравnom poretку pravo koje druge ovlašćuje na korištenje autorskim djelom, a u skladu s nazivljem ZAPSP-a, naziva **pravo iskorištavanja autorskog djela**.

Opravdanje za ograničavanje raspolaganja autorskim pravom zabranom njegova prijenosa (otuđenja) pravnim poslovima *inter vivos*, pa ujedno i nemogućnosti da druge osobe od autora za vrijeme njegova života budu nositelji autorskog prava glede njegova autorskog djela, jest zaštita autora za slučaj da preneseno pravo prestane bilo voljom osobe na koju bi bilo preneseno (odricanjem) ili pak iz nekog drugog razloga (npr. prestankom subjekta koji nema pravnog sljednika). U tim bi slučajevima došlo do **apsolutnog prestanka** zbog gubitka subjekta te bi autorsko pravo prestalo za svakoga, pa i za autora, jer bi za njega u trenutku prijenosa (otuđenja) autorsko pravo već bilo prestalo (riječ je o **relativnom prestanku**). Prijenosom bi, naime, autorsko pravo (kao i svako drugo subjektivno pravo) prestalo za autora kao dotadašnjeg nositelja (radilo bi se o relativnom prestanku, jer bi prestalo samo za autora koji bi izgubio svaku vezu sa svojim autorskim pravom), ali bi dobilo novog nositelja. Ako, naprotiv, prestane pravo iskorištavanja autorskog djela koje je nastalo kao teret autorskom pravu iz bilo kojega razloga, pa makar svojem nositelju daje pravnu vlast sa sadržajem da je jedini ovlašten koristiti se autorskim djelom i od toga isključiti svakoga, uključujući i autora, doći će do **rasterećenja autorskog prava**. Prestankom prava iskorištavanja autorsko pravo ne prestaje, naprotiv, autor više neće biti ograničen pravom drugoga, već će svojim autorskim pravom ponovo moći raspolagati te se svojim autorskim djelom koristiti kao i prije osnivanja prava iskorištavanja.

³⁷ ZAPSP, čl. 42.

Ograničenja u raspolaganju odnose se na sve oblike dobrovoljnog raspolaganja autorskim pravom, bez obzira na to je li riječ o nekom individualnom pravnom poslu, kolektivnom ugovoru ili kakvom drugom aktu kojim se uređuju radni odnosi ili pravnom poslu koji se odnosi na kolektivno upravljanje pravima autora.

3. STJECANJE PRAVA NA ISKORIŠTAVANJE AUTORSKOG DJELA

3.1. Uopće

Pravo na iskorištavanje autorskog djela stječe se prvenstveno na temelju **pravnog posla**, a iznimno i na temelju sudske odluke i samog zakona.³⁸ Na temelju **sudske odluke** pravo iskorištavanja može se stjecati samo u slučaju koautorstva kad sud na zahtjev jednog od koautora odlučuje o korištenju autorskim djelom kojem se neki od koautora protivi ili u slučaju razvrgnuća nasljedničke zajednice. Na temelju **zakona** pravo iskorištavanja stječe se samo glede računalnih programa stvorenih u izvršavanju obveza iz zaposlenja (v. infra 4.3.1. Računalni (kompjuterski) programi).

3.2. Stjecanje prava iskorištavanja na temelju pravnog posla

Pravo iskorištavanja autorskog djela nastaje autorovim raspolaganjima kojima opterećuje svoje autorsko pravo. Opterećivanjem svojeg prava autor više neće biti ovlašten izvršavati svoje pravo u mjeri u kojoj je opterećeno te je dužan suzdržavati se svih postupaka koji bi nositelja prava iskorištavanja ometali u izvršavanju njegova prava (v. čl. 44/6. ZAPSP). Pravo iskorištavanja autorskog djela može biti isključivo ili neisključivo pravo, sadržajno, vremenski i prostorno ograničeno ili neograničeno. Nositelj **isključivog prava iskorištavanja autorskog djela** koje opterećuje autorsko pravo može svakoga, uključujući i samog autora, isključiti od korištenja autorskim djelom u skladu sa sadržajem svojeg prava, njegovo pravo djeluje apsolutno. Iznimno, ako je tako posebno

---

³⁸ O stjecanju prava iskorištavanja autorskog djela više v. *Gliha, I.*, O korištenju autorskih djela i izvedbi s osvrtom na one nastale u radnom odnosu, Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo, vol. 6., 2006, str. 79 *et seq.*

određeno pri osnivanju prava iskorištavanja autorskog djela, autor može za sebe pridržati korištenje svojim autorskim djelom (čl. 44/3. ZAPSP) te u tom slučaju nositelj isključivog prava iskorištavanja autorskog djela ne bi mogao isključiti autora od iskorištavanja autorskog djela. Nositelj **neisključivog prava iskorištavanja autorskog djela** ovlašten je autorskim se djelom koristiti, ali nije ovlašten druge isključiti od toga, njegovo pravo djeluje relativno. Na već postojeće pravo iskorištavanja autorskog djela ne djeluje kasnije nastalo pravo iskorištavanja autorskog djela, pa makar prvo bilo s relativnim djelovanjem, a kasnije s apsolutnim djelovanjem (čl. 46. ZAPSP). To pravilo, naravno, neće vrijediti ako je prvoosnovano pravo osnovano pod uvjetom da će prestati bude li kasnije osnovano drugo pravo iskorištavanja autorskog djela ili ako postoji bilo koje ograničenje ili teret koji imaju takav učinak.

Pravo koristiti se autorskim djelom katkad se naziva **licenca**. U pravnim poredcima u kojima je autorsko pravo prenosivo u cijelosti (neki pravni poredci anglo-američkog pravnog kruga, npr. u SAD) ili ono nije jedinstveno pravo pa je moguće prenositi njegovu imovinskopravnu komponentu (pravni poredci romanske podskupine kontinentalnoeuropskog pravnog kruga, npr. francuski, talijanski), razlikuje se prijenos prava (assignment, cession) od stjecanja prava koje ovlašćuje na korištenje autorskim djelom bez prijenosa samog prava (licence).³⁹ U hrvatskom pravnom poretku prijenos nije moguć pa se licenca ne pojavljuje u ZAPSP-u kao posebni pojam. Licenca je inače prihvaćen pojam u hrvatskom zakonodavstvu kojim se upravo označava stjecanje prava na korištenje objekata industrijskog vlasništva. U Zakonu o obveznim odnosima (ZOO)⁴⁰ (čl. 699-724) nalaze se opće odredbe o licencu, tj. o ugovoru o licenci. Na temelju tih odredaba objekt ugovora o licenci mogu biti patenti, know-how, žig i industrijski dizajn.⁴¹ Međutim, obilježje je obveznog prava autonomija volje stranaka i dispozitivnost pa bi se odredbe o licenci mogle primjenjivati i glede drugih objekata ako su pogodni za objekt takvog pravnog posla.⁴² Što se

³⁹ V. npr. čl. 90. *Copyright, Designs and Patent Act* Ujedinjene Kraljevine iz 1988, Chapter 2. *Copyright Ownership and Transfer* američkog *Copyright Act* iz 1976, čl. 131. francuskog *Code de la propriété intellectuelle* iz 1992.

⁴⁰ NN 35/05.

⁴¹ Posebne odredbe o licenci postoje i u zakonima koji uređuju industrijsko vlasništvo, Zakonu o patentu (čl. 62), Zakonu o žigu (čl. 39), Zakonu o industrijskom dizajnu (čl. 39).

⁴² Oznake zemljopisnog podrijetla i oznake izvornosti ne mogu, primjerice, biti objektom licence, to je izričito određeno Zakonom o oznakama zemljopisnog podrijetla i oznakama izvornosti proizvoda i usluga (čl. 40).

tiče autorskih djela, to i nije potrebno, jer postoje posebne odredbe u ZAPSP-u o osnivanju prava iskorištavanja autorskog djela koje ima učinak poput licence. Stoga se naziv licenca u autorskom pravu može rabiti u smislu stjecanja prava koje ovlašćuje na korištenje autorskim djelom.⁴³

Sadržaj prava iskorištavanja autorskog djela određuje se pri njegovu osnivanju. Određuje se u pravilu izričitom odredbom o načinu i opsegu korištenja autorskim djelom, ali ga je moguće odrediti i posredno, iz svrhe (cilja) radi kojeg se osniva pravo iskorištavanja autorskog djela. ZAPSP je u čl. 44/5. prihvatio načelo ciljanog "prijenosa" (zweckübertragungsprinzip),⁴⁴ i u skladu s tim načelom, kad iz pravnog posla na temelju kojeg se osniva pravo iskorištavanja autorskog djela jasno ne proizlazi sadržaj tog prava, on se određuje prema svrsi koja se hoće postići osnivanjem tog prava.⁴⁵ Pravopolitički smisao tog načela jest s jedne strane "spašavanje" pravnih poslova o korištenju autorskim djelima koji često nemaju dovoljno odredaba za jasno određivanje sadržaja prava u korist osobe koja se hoće koristiti tuđim autorskim djelom, a s druge strane i zaštita autora od neopravdanih pokušaja širenja sadržaja ili opsega prava iskorištavanja autorskog djela preko granice koju je autor htio u trenutku opterećivanja svojega prava. Dogmatski korijen zweckübertragungsprinzip-a u teleološkom je tumačenju ugovora. U skladu s načelom ciljanog

---

⁴³ Pojam autorskog prava u širem smislu obuhvaća i srodna prava (v. *supra*, bilješka 2). Od ostalih srodnih prava izdvaja se pravo umjetnika izvođača, jer oni imaju glede izvedbi sličan položaj kao i autori glede svojih djela i sva se pravila o raspolaganju autorskim pravom (pa i ona glede licence) primjenjuju i na prava umjetnika izvođača (čl. 4/2. ZAPSP). Ostala su srodna prava (pravo proizvođača fonograma, pravo proizvođača videograma, pravo organizacija za radiodifuziju, pravo proizvođača baza podataka) prenosiva i iako o licenci nema odredaba u ZAPSP-u, ona bi mogla također biti objekt licence.

⁴⁴ *Zweckübertragungsprinzip* potječe iz njemačkog prava i osniva se na učenju u njemačkom pravu poznatom kao *zweckübertragungslehre*. Više o tom načelu i učenju u njemačkom pravu v. npr. *Schricker, G.*, *Urheberrecht Kommentar*, München, 2006, str. 664 *et seq.*; *Loewenheim, U.*, *Handbuch des Urheberrechts*, München, 2003, s. 363; *Möhring/Nicolini*, *Urheberrechtgesetz Kommentar*, München, 2000, str. 397. *et seq.*

⁴⁵ Problem koji se može pojaviti kod inominantnih autorskopравnih ugovora jest čak i utvrđivanje cilja. Cilj se može odrediti iz naziva samog ugovora ili preambule (ako ih ugovor ima). Ali, ako je cilj pravnog posla određen samo deklaratorno, ili cilj koji je određen nije u skladu sa sadržajem pravnog posla, prema vladajućem stajalištu u njemačkoj doktrini smatra cilj će se morati tražiti izvan samog pravnog posla što će u nekim slučajevima izazvati dosta poteškoća. V. *Schricker, G.*, *Verlagsrecht Kommentar*, München, 2001, str. 282 *et seq.*

“prijenosa” za slučaj kad u trenutku osnivanja prava iskorištavanja autorskog djela nije točno naznačen sadržaj i oblik njegova korištenja, pravo iskorištavanja autorskog djela jest osnovano, ali samo u onom sadržaju i opsegu potrebnom za ispunjenje cilja pravnog posla, a ne kao pravo koje ovlašćuje na svekoliko korištenje tim djelom. Odredba čl. 44/5. ZAPSP dolazi u obzir samo kad u inače valjanom pravnom poslu nema odredaba o sadržaju i opsegu prava iskorištavanja autorskog djela, ili one nisu dovoljno određene, ali je iz samog pravnog posla vidljiva njegova svrha. Odredbu o “ciljanom prijenosu” treba tumačiti *in dubio pro auctore*. Primjerice, ako u nakladničkom ugovoru kojem je svrha osnivanje prava izdavanja u korist nakladnika (reprodukcija autorskog djela i distribucija umnoženih primjeraka) nema posebnih odredaba o drugim ovlaštenjima, taj ugovor ne može biti osnova za stjecanje prava na bilo koji drugi oblik korištenja autorskim djelom, kao što bi bilo korištenje u digitalnom obliku, prevođenje itd. Ako se ne bi mogla utvrditi ni svrha pravnog posla, tada on ne bi mogao biti valjana osnova za stjecanje prava iskorištavanja autorskog djela, jer bi činidba bila ne samo neodređena nego čak ne bi bila ni određiva, pa bi takav pravni posao bio ništav.

Autor u zaštiti svojih interesa ima pravo zabraniti prenošenje prava iskorištavanja autorskog djela koje je osnovao za određenu osobu (čl. 47. ZAPSP). Njegov se interes može nalaziti u tome što u nekim slučajevima nije svejedno tko će imati pravo iskorištavanja, primjerice ako se naknada sastoji u postotku cijene za korištenje djela, a osoba na koju je preneseno pravo iskorištavanja nema primjerene mogućnosti plasmana na tržište ili pak razlozi osobnopravne naravi kao što su neslaganje s nakladničkom politikom odnosno svjetonazorom koji se propagira, ugled nakladnika i sl.⁴⁶ Davanje odobrenja ovisi samo o autorovoj volji, nije potrebno ispunjenje nikakvih dodatnih pretpostavki. Bez autorova odobrenja prijenos prava iskorištavanja jedino je moguć ako osoba za koju je pravo iskorištavanja autorskog djela osnovano prenosi na drugoga svoje cjelokupno poslovanje ili dio poslovanja koji čini cjelinu, a unutar kojega se izvršava pravo iskorištavanja autorskog djela, u kojem

---

⁴⁶ Neslaganje s uređivačkom politikom u hrvatskoj je judikaturi priznato kao razlog za povredu autorove časti i ugleda “Ocjena časti i ugleda je krajnje individualna u kategoriji povrede autorskih moralnih prava, jer za jednog autora nije povreda časti i ugleda ono što je za drugog osobito uvredljivo, a tužitelj je kao autor u dva svoja iskaza nedvojbeno i jasno očitovao tu uvredljivost u odnosu na uređivačku koncepciju lista u kojem je objavljeno njegovo autorsko djelo bez njegova pristanka i još k tomu deformirano.” VTSRH, PŽ-5467/99, 16.6.2000., Ing reg SP, 2001, uložak 3, str. 11, odl. 377.1.

se slučaju ne bi moglo govoriti o legitimnim interesima autora za zabranom prijenosa. No, u tom slučaju za ispunjenje obveza prema autoru uz osobu na koju je pravo iskorištavanja autorskog djela preneseno solidarno odgovara i osoba za koju je autor osnovao pravo iskorištavanja koja je svoje pravo bez odobrenja autora ovlašteno prenijela na drugu osobu. Osim za prijenos prava iskorištavanja autorskog djela, autorova suglasnost potrebna je i za osnivanje daljnjih prava iskorištavanja koja predstavljaju teret prvoosnovanom isključivom pravu iskorištavanja (učinak podlicence). Mogućnosti autorova uskraćivanja suglasnosti za osnivanje daljnjih prava iskorištavanja ograničene su u odnosu na uskraćivanje suglasnosti za prijenos, jer će morati dokazivati da uskraćivanje suglasnosti nije protivno načelu savjesnosti i poštenja (čl. 48. ZAPSP).

To odobrenje autor može dati i unaprijed, u pravnom poslu kojim za drugoga osniva pravo iskorištavanja ili pak za konkretni slučaj na zahtjev osobe za koju je pravo iskorištavanja osnovano a želi ga dalje prenijeti. Raspolaganje na taj način nije posebno ograničeno, autor može to odobrenje dati bez ograničenja glede kruga osoba na koje se pravo iskorištavanja može prenositi ili pak vremena ili sl., ali ga može i ograničiti na određeni krug osoba ili pak uvjetovati određenim karakteristikama osobe na koju se pravo iskorištavanja prenosi.

4. AUTORSKA DJELA NASTALA U RADNOM ODNOSU I PO NARUDŽBI

4.1. Uopće

Autorsko djelo može nastati u okviru obveza koje autor ima iz nekog pravnog posla kao što su ugovor o narudžbi autorskog djela ili pak ugovor o radu na temelju kojeg se zaposlenik obvezuje stvarati autorska djela. U takvim odnosima posebno treba razlikovati obvezu obavljanja intelektualnog rada, obvezu predaje autorskog djela kao rezultata intelektualnog rada i stjecanje prava sa sadržajem koji ovlašćuje na korištenje autorskog djela. Činjenica da je autor obvezan stvoriti autorsko djelo sama po sebi ne utječe na činjenicu da autorsko pravo nastaje samim stvaranjem djela i da zbog toga po svojoj naravi pripada autoru koji je djelo stvorio. Ispunjenje obveze stvaranja autorskim djelom, iako u pravilu obvezuje i na predaju autorskog djela u samostalni posjed naručitelja radi stjecanja vlasništva, sama po sebi ne obvezuje ujedno autora i na prepuštanje prava koristiti se njegovim djelom. Osoba kojoj se autor

obvezao stvoriti autorsko djelo imat će pravo koristiti se tim autorskim djelom samo u opsegu i mjeri posebno određenoj zakonom odnosno pravnim poslom sklopljenim s autorom.

U hrvatskom pravnom poretku postoje posebne odredbe za oba slučaja, i kad je autorsko djelo nastalo na narudžbu (čl. 73. i 74. ZAPSP) kao i kad je nastalo u izvršenju obveza iz zaposlenja (čl. 75. i 76. te 108. ZAPSP). Te odredbe u cijelosti slijede temeljno načelo *droit d'auteur* sustava, načelo autorstva, i u potpunosti su u skladu s odgovarajućim odredbama iz srodnih poredaka. Težište je stavljeno na zaštitu interesa autora, te u korist naručitelja odnosno poslodavca u hrvatskom pravu ne postoji ni presumpcija stjecanja prava koje sadrži ovlaštenja koristiti se autorskim djelom odnosno izvedbu ni zakonska licenca (osim glede računalnih programa nastalih ispunjavanjem obveza iz zaposlenja).⁴⁷

4.2. Autorska djela nastala u izvršavanju obveza iz radnog odnosa

Pripadanje prava na autorskim djelima nastalim u izvršavanju obveza iz radnog odnosa (kraće: autorska djela nastala u radnom odnosu) bitno je različito uređeno u copyright i kontinentalnoeuropskim pravnim sustavima. U kontinentalnoeuropskim pravnim sustavima autorsko pravo uvijek će pripasti autoru, a pravo na korištenje poslodavac stječe u pravilu na temelju pravnog posla s autorom, a iznimno će poslodavac steći pravo na korištenje autorskog djela koje opterećuje autorsko pravo na temelju zakona. U copyright pravnim sustavima zakonom se u korist poslodavca uspostavlja presumpcija da mu pripada autorsko pravo glede autorskog djela nastalog u okviru obveza iz radnog odnosa pa je poslodavac ujedno i izvorni nositelj autorskog prava (*first owner of copyright*).⁴⁸ Ta je presumpcija oboriva, autor i poslodavac mogu svoj odnos urediti i drukčije, pa i tako da autoru pripadne autorsko pravo, tj. da je on *first owner of copyright*, ali to mora biti određeno izričito, a prema američkom pravu i isključivo u pisanom obliku.⁴⁹ Takvo pravilo u copyright sustavima u skladu je s paradigmatom tih sustava koja stavlja težište na zaštitu proizvoda intelektualnog

⁴⁷ V. *infra* 4.3.1. Računalni (kompjuterski) programi.

⁴⁸ Čl. 11/2. *Copyright, Designs and Patent Act* Ujedinjene Kraljevine; par. 201(b) *Copyright Act* Sjedinjenih Američkih Država.

⁴⁹ *Ibid.*

rada, a ne na zaštitu osobe koja je stvorila intelektualni proizvod. Slijedom, element kreativnosti manje je izražen nego u kontinentalnoeuopskim sustavima te se štite sva djela za izradu kojih je potrebna vještina ili uložen znatniji rad, napor ili vrijeme odnosno osobe koje su tome pridonijele.⁵⁰

Hrvatsko autorsko pravo čvrsto se drži paradigme *droit d'auteur* sustava i kreativnost je osnova za određivanje pripadanja prava na korištenje autorskog djela u svim slučajevima pa i glede djela nastalih u obavljanju obveza iz radnog odnosa. Hrvatski autorskopравни poredak, kao što je već navedeno, dosljedan je glede pravila da autorsko pravo može pripasti samo autoru djela. Sama činjenica zaposlenja ne daje poslodavcu pravo na korištenje autorskim djelima koja su nastala u obavljanju poslova iz zaposlenja. Za stjecanje prava sa sadržajem korištenja autorskim djelima poslodavcu treba posebna osnova, ugovorna odredba na temelju koje stječe pravo koristiti se autorskim djelima, jer u hrvatskom pravnom poretku poslodavac nema na temelju zakona nikakvo pravo na autorsko djelo nastalo u obavljanju poslova iz zaposlenja. Jedina iznimka od tog pravila jest stvaranje računalnog programa u ispunjavanju svojih obveza iz zaposlenja u kojem će slučaju poslodavac na temelju zakona imati pravo korištenja takvim računalnim programom (v. *infra*).

Jedini propis koji u hrvatskom pravnom poretku uređuje pitanje korištenja autorskim djelima nastalim u radnom odnosu jest ZAPSP. Propisi koji uređuju odnose iz zaposlenja ne sadržavaju posebne odredbe koje uređuju to pitanje. Zakon o radu,⁵¹ kao ni Zakon o državnim službenicima⁵² niti Zakon o obvezama i pravima državnih dužnosnika⁵³ ne uređuju pitanje korištenja autorskim djelom nastalim u radnom odnosu.⁵⁴ ZAPSP to pitanje uređuje tako da uspostavlja pravilo po kojemu poslodavac može načelno steći pravo na korištenje autorskim djelom jedino na temelju izričite odredbe u pravnom poslu i propisuje

---

⁵⁰ Slično Copinger and Skone James..., o.c., str. 187.

⁵¹ NN 137/04, pročišćeni tekst.

⁵² NN 92/05.

⁵³ NN 101/98, 135/98, 105/99, 25/2000, 73/2000, 30/2001, 59/2001, 114/2001, 153/2002, 16/2004, 30/2004, 121/2005 i 151/05.

⁵⁴ U Zakonu o radu postoje posebne odredbe samo glede izuma i tehničkih unapređenja u čl. 96-98. U skladu s pravilima o stjecanju patenata iz Zakona o patentu, Zakon o radu propisuje da poslodavac ima pravo na izum koji je ostvaren na radu, dok zaposleniku pripada pravo na posebnu naknadu za nj, dok za izum koji nije ostvaren u radu, ali je u svezi s djelatnosti poslodavca ima pravo od radnika zahtijevati da mu prvome ponudi izum.

sastojke tog pravnog posla (čl. 75. i 76), a za računalne programe ima posebnu odredbu u čl. 108.

a) Radni odnos

Radni odnos u smislu određivanja prava na korištenje autorskim djelima nastalim u radnom odnosu označuje svaki odnos u kojemu je autor zavisn od poslodavca, tj. smatra se da je u radnom odnosu autor kojem stvaranje autorskih djela ne predstavlja samostalno poduzetništvo.⁵⁵ Na zavisnost autora od poslodavca upućuju različite činjenice kao što su, primjerice, primanje plaće, rad sa sredstvima poslodavca, podložnost poslodavčevim radnim planovima i programima, mjestu i vremenu rada i sl. Konkretno određivanje je li riječ o radnom odnosu ili ne temeljit će se na odredbama radnog zakonodavstva koje određuju privatnopravne radne odnose (uređene Zakonom o radu) ili javnopravne radne odnose, tj. one koje uređuju prava i dužnosti državnih dužnosnika, službenika i namještenika.⁵⁶ Premda u čl. 75. i 76. ZAPSP nije izričito naveden javnopravni radni odnos, ne bi trebalo sumnjati da se pojam radnog odnosa iz ZAPSP-a odnosi i na slučajeve korištenja autorskim djelima dužnosnika, službenika i namještenika nastalih u ispunjavanju njihovih obveza iz službe.⁵⁷ Nema razloga koji bi opravdao da autorska djela nastala u javnopravnoj službi budu u drukčijem režimu od onih nastalih u privatnopravnom radnom odnosu, to prije što glede njih ne postoje neke posebne odredbe. Gledajući poredbenopravno, u pravilu se također ne čini razlika u korištenju autorskim djelima nastalih u radnom i službeničkom odnosu.⁵⁸ Potrebno je napomenuti da se odredbe o

⁵⁵ Slično Dreier, T., Schulze, G., *Urheberrechts- gesetz Kommentar*, München, 2004, str. 634.

⁵⁶ Uređene Zakonom o obvezama i pravima državnih dužnosnika i Zakonom o državnim službenicima.

⁵⁷ Njemački je zakonodavac u *Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte* iz 1965. smatrao potrebnim precizno navesti da se režim koji se odnosi na autorska djela nastala u radnom odnosu odnosi i na ona nastala u službeničkom odnosu (čl. 43). Režimi korištenja autorskih djela nastalih u radnom odnosu u hrvatskom i njemačkom sustavu vrlo su slični.

⁵⁸ Iznimka od tog pravila može se naći u naprijed navedenom primjeru iz britanskog prava o posebnom režimu pripadanja autorskih djela nastalih u obavljanju službe kruni (*Crown copyright*) i u Parlamentu (*Parliamentary copyright*), čl. 163. i 165. *Copyright, Designs and Patents Act*.

stjecanju prava na korištenje autorskim djelima nastalim u radnom odnosu ne odnose na tzv. službena djela (službeni tekstovi iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva kao što su zakoni, uredbe, odluke, izvješća, zapisnici, sudske odluke, standardi i sl., kao i druga službena djela, namijenjena objavljivanju radi službenog informiranja javnosti) jer ona po svojoj namjeni ne mogu biti objekt autorskog prava.

U hrvatskom pravnom poretku bit će važno utvrditi je li riječ o radnom odnosu u slučajevima kad je korištenje autorskim djelima uređeno kolektivnim ugovorom, strukovnim ugovorom i sl., jer će se tada ti ugovori odnositi samo na ona djela nastala u radnim odnosima kojih se oni tiču. Također će to biti važno i glede računalnih programa, jer ako su nastali u radnom odnosu, poslodavac će se njima moći koristiti i bez posebnog pravnog posla, na temelju odredaba ZAPSP-a. U drugim slučajevima, kako je za ovlašteno korištenje autorskim djelima nastalim u radnom odnosu potrebna posebna osnova kao i u slučaju kad je autorsko djelo nastalo izvan radnog odnosa, tako neće biti posebno važno utvrđivati je li riječ o radnom odnosu ili ne.

b) Autorska djela nastala u ispunjavanju obveza iz radnog odnosa

Sama činjenica da se neka osoba nalazi u radnom odnosu i da je za vrijeme trajanja radnog odnosa stvorila neko autorsko djelo ne znači da je autorsko djelo nastalo u radnom odnosu. U pravilu će autorska djela stvorena u radnom odnosu biti ona koji su nastala u ispunjavanju obveza iz zaposlenja ili po uputama poslodavca. Tipični su takvi slučajevi novinara, znanstvenoistraživačkog osoblja, arhitekata, zaposlenika u reklamnim agencijama i sl. u radnom odnosu koji u obavljanju svojih zaduženja stvaraju autorska djela. Sukladno tom pravilu najčešće neće biti teško odrediti je li riječ o autorskom djelu nastalom u radnom odnosu ili ne. Međutim, otvorena pitanja ostaju za slučajeve kad je autor stvorio autorsko djelo izvan radnog vremena, ili ga je stvorio za vrijeme radnog vremena i koristeći se sredstvima poslodavca, ali pritom njegova obveza iz radnog odnosa nije stvarati autorska djela niti je autorsko djelo nastalo u svezi s obvezama iz radnog odnosa. Na ta pitanja nema direktnih odgovora u ZAPSP-u kao ni u velikom broju poredbenih propisa. Uzimajući u obzir postojeće odredbe kao i načela na kojima se ZAPSP osniva, odgovor na sva ta pitanja trebalo bi potražiti u činjenici je li autorsko djelo nastalo kao samostalna djelatnost autora ili iz odnosa zavisnosti prema poslodavcu. Ako je ono

nastalo iz zavisnosti prema poslodavcu, pa čak ako je i nastalo izvan radnog vremena i s autorovim sredstvima, pa i preko obveza iz radnog odnosa, tada bi se radilo o autorskom djelu nastalom u radnom odnosu. Poslodavac će se takvim autorskim djelima moći koristiti u skladu sa svojim ovlaštenjem koristiti se autorskim djelima nastalim u radnom odnosu, ali uz obvezu plaćanja autoru primjerene naknade. Ona djela koja su nastala autorovim samostalnim radom nezavisnim od radnog odnosa, pa makar nastala i za vrijeme radnog odnosa i sredstvima poslodavca, ne pripadaju u kategoriju autorskih djela iz radnog odnosa. Ako je autor povrijedio radni odnos stvarajući autorsko djelo umjesto obavljajući svoje obveze iz radnog odnosa, za to može odgovarati u skladu s odredbama o takvoj povredi radnog odnosa, kao što poslodavac može od njega tražiti i naknadu za uporabu sredstava ako se njima neovlašteno koristio pri stvaranju autorskog djela, ali to ne utječe na pravo na korištenje autorskim djelom odnosno omogućivanje poslodavcu da stekne pravo na korištenje tako nastalog djela.

Utvrđivanje je li neko djelo nastalo u radnom odnosu važno je jer se mora znati odnosi li se na nj ugovor o radu odnosno drugi akt koji uređuje korištenje autorskim djelom nastalim u radnom odnosu.

c) Stjecanje prava na korištenje autorskim djelom u korist poslodavca

Osoba kojoj se autor obvezao stvoriti autorsko djelo, iako joj ne može pripasti autorsko pravo, može imati pravo koristiti se tim autorskim djelom, ali to će s iznimkom računalnih programa (v. infra 4.3.1. Računalni (kompjuterski) programi), biti samo u opsegu i mjeri određenoj pravnim poslom sklopljenim s autorom. Poslodavac u svim drugim slučajevima može steći pravo integralnog ili parcijalnog korištenja autorskim djelom samo na temelju ugovora o zaposlenju ili odgovarajućeg drugog akta kojim se uređuje korištenje autorskim djelom iz radnog odnosa. Ako ugovor o zaposlenju ili drugi odgovarajući akt kojim se uređuje radni odnos ne sadržava odredbe o pravu poslodavca na autorsko djelo nastalo u zaposlenju, poslodavac nema nikakvih prava glede njih.

Ugovor o radu, da bi bio osnova za stjecanje prava sa sadržajem koristiti autorskim djelom, uza sve sastojke koji su propisani Zakonom o radu⁵⁹ mora

---

⁵⁹ Zakon o radu uređuje ugovor o radu u čl. 13-27. Bitni sastojci (obvezni sadržaj) ugovora o radu u skladu s čl. 17. jesu: stranke; mjesto rada; naziv, narav ili vrsta rada na koji se

sadržavati i sastojke određene ZAPSP-om o stjecanju prava iskorištavanja, a to su djelo, način korištenja i osoba ovlaštena na korištenje. U slučaju kad se posao sastoji u stvaranju autorskih djela koja još ne postoje, tada i za ugovor o radu vrijedi pravilo za buduća djela, po kojemu je dovoljno odrediti vrstu autorskih djela odnosno izvedbe glede kojih poslodavac stječe pravo iskorištavanja i način korištenja. Također, za taj je slučaj potrebno napomenuti da bi bila ništava odredba kojom bi se steklo pravo iskorištavanja svih budućih autorskih djela.

Autor i poslodavac mogu pitanje korištenja autorskog djela urediti bilo kojim pravnim poslom koji ispunjava pretpostavke za pravne poslove kojima se raspolaže autorskim pravom. Drugi akt kojim se uređuje radni odnos može biti samo onaj koji je donesen suglasno između autora odnosno predstavnika autora i poslodavca kao što je to kolektivni ugovor kojim se uređuju prava i obveze stranaka koje su sklopile taj ugovor, a može sadržavati i pravna pravila kojima se uređuje sklapanje, sadržaj i prestanak radnih odnosa, pitanja radničkog vijeća, pitanja socijalnog osiguranja te druga pitanja iz radnih odnosa ili u svezi s radnim odnosima. Za razliku od kolektivnog ugovora koji je dvostrani pravni posao, u kojem su na jednoj strani poslodavac ili udruga poslodavaca, a na drugoj, zaposleničkoj strani, sindikat ili udruga sindikata radnika,⁶⁰ koji ravnopravno odlučuju o sadržaju kolektivnog ugovora, jednostrani akti poslodavca kao što je npr. pravilnik o radu ne mogu biti osnova za uređenje pripadanja autorskog djela nastalog u radnom odnosu,⁶¹ jer bi takvim jednostranim

---

radnik zapošljava ili kratak popis ili opis poslova; dan otpočinjanja rada; očekivano trajanje ugovora u slučaju ugovora o radu na određeno vrijeme; trajanje plaćenoga godišnjeg odmora; otkazni rokovi odnosno način određivanja otkaznih rokova; plaća; trajanje redovitoga radnog dana ili tjedna. Za posebne slučajeve kao što su ugovor o radu za sezone poslove ili obavljanju poslova u inozemstvu ili na izdvojenom mjestu postoje odredbe o posebnoj sadržaju ugovora o radu.

⁶⁰ Zakon o radu, čl. 194.

⁶¹ Pravilnik o radu je akt poslodavca kojim on uređuje plaće, organizaciju rada, postupak i mjere za zaštitu dostojanstva radnika i druga pitanja važna za zaposlene radnike, ako ta pitanja nisu uređena kolektivnim ugovorom (čl. 131. Zakona o radu). Poslodavac je obavezan savjetovati se s radničkim vijećem o donošenju pravilnika o radu i radničko vijeće može od nadležnog suda tražiti da nezakoniti pravilnik o radu ili neke njegove odredbe oglasi nevaljanima (čl. 131. Zakona o radu), ali on nije rezultat suglasne volje ravnopravnih stranaka, nego jednostrani akt poslodavca. Kao takav je neprikladan da bi mogao biti temelj za stjecanje prava koristiti se autorskim djelom. Pravilnikom o radu mogla bi biti određena plaća autora, ali bi odredbe o plaći iz pravilnika o radu bile podložne odredbama o pravičnoj naknadi za korištenje autorskim djelom iz čl.

aktom poslodavac raspolagao subjektivnim pravom autora na način na koji nije ovlašten.

4.3. Posebni režimi za pojedina autorska djela

4.3.1. Računalni (kompjuterski) programi

Opće odredbe o pripadanju autorskih djela nastalih izvršavanjem obveza iz zaposlenja ne primjenjuju se samo ako za pojedine slučajeve odnosno pojedine vrste djela nije nešto drukčije propisano. Upravo je to slučaj u hrvatskom pravnom poretku za računalne (kompjuterske) programe te se na njih primjenjuju posebna pravila o pripadanju ako su nastala u radnom odnosu. Kako je riječ o posebnom režimu, tako je potrebno točno odrediti pojam računalnog programa s ciljem da ne bi došlo do nedoumica na što se posebni režim odnosi. Računalni program određen je čl. 107. ZAPSP kao jezično djelo koje je vlastita intelektualna tvorevina svoga autora i obuhvaća izražaj računalnog programa u bilo kojem obliku, uključujući i pripremni konstruktorski materijal. Pojam računalnog programa ne uključuje ideje i načela na kojima se zasniva bilo koji element računalnog programa, uključujući i ona na kojima se zasnivaju njegova sučelja, jer oni nisu, niti mogu biti objekt autorskog prava.

Pripadanje računalnih (kompjuterskih) programa nastalih izvršavanjem obveza iz zaposlenja uređeno je jedinstveno u velikom broju europskih država, u svim članicama Europske unije i onim državama koje svoje zakonodavstvo usklađuju s *acquis communautaire*. To jedinstveno uređenje proizlazi iz odredaba Direktive EZ o pravnoj zaštiti računalnih programa⁶² i ima obilježja copyright sustava. Naime, člankom 2/3. te Direktive određeno je da države članice moraju za slučaj stvaranja računalnog programa po uputama poslodavca u obavljanju obveza iz radnog odnosa u svoja zakonodavstva ugraditi oborivu presumpciju u korist poslodavca na temelju koje ima isključivo pravo izvršavati sadržaj imovinskopravne komponente autorskog prava na tako stvorenom računalnom programu (ta se obveza odnosi i na Hrvatsku koja se Sporazumom o

---

53. ZAPSP, kao i pravom autora na izmjenu ugovora radi pravičnijeg udjela u zaradi (*bestseller clause*) iz čl. 54. ZAPSP.

⁶² Council Directive 91/250/EEC on the legal protection of computer programs, OJ L 122/1991.

stabilizaciji i pridruživanju (SSP)⁶³ obvezala uskladiti svoj pravni poredak s *acquis communautaire*). Jedan od važnih razloga za uspostavljanje presumpcije u korist poslodavca, netipične za *droit d'auteur* sustave (za razliku od copyright sustava), u Direktivi jest što su u izradi njezina nacрта sudjelovali pravnici iz zemalja copyright sustava koji su odabrali njima bliska rješenja.⁶⁴ U kasnijim se direktivama s područja autorskog prava to više nije događalo. Direktiva o pravnoj zaštiti računalnih programa prva je direktiva s područja autorskog prava⁶⁵ a u izradi nacрта narednih direktiva odgovarajuće su bili zastupljeni i kontinentalnoeuropski pravnici tako da se više nisu ponavljala rješenja koja su u toj mjeri netipična za *droit d'auteur* sustave.⁶⁶

U skladu s Direktivom o pravnoj zaštiti računalnih programa u hrvatskom je ZAPSP-u uspostavljena odgovarajuća oboriva presumpcija u korist poslodavca (čl. 108. ZAPSP). Na temelju zakona poslodavac će steći pravo koristiti se računalnim programom nastalim izvršavanjem obveza iz zaposlenja,⁶⁷ i to je ujedno i jedini slučaj u hrvatskom autorskom pravu da osoba različita od autora koji nije nepoznat, za života autora, stječe pravo koristiti se autorskim djelom na temelju zakona. Stjecanje prava koje ovlašćuje na korištenje autorskog djela na temelju zakona često se naziva zakonskom licencom, i predstavlja ograničenje u izvršavanju autorskog prava. Zakonske licence kao ograničenja nisu tipične za kontinentalnoeuropske autorskopravne poretke, ali glede računalnog programa stvorenog u radnom odnosu ograničavaju izvršavanje autorskog prava.

⁶³ Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica, NN MU 14/01.

⁶⁴ Više o tome v. *von Lewinski, S.*, Works created under an employment contract, Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo, vol. 5, 2004, str. 121.

⁶⁵ Harmonizacija autorskog prava putem direktiva u Europskoj uniji počela je početkom devedesetih godina XX. stoljeća. O razvoju harmonizacije autorskog prava u Europskoj uniji v. *Gliha, I.*, Razvoj autorskog prava u Europskoj zajednici, u: *Gavella, N., Alinčić, M., Hrabar, D., Gliha, I., Josipović, T., Korać, A., Baretić, M., Nikšić, S.*, Europsko privatno pravo, Zagreb, 2002, str. 83 *et seq.*

⁶⁶ U Direktivi 96/9 o pravnoj zaštiti baza podataka ostavljeno je državama članicama da same urede pitanje pripadanja prava na bazama podataka koje su autorsko djelo te je to izričito navedeno u njezinu uvodnom dijelu ("recital"), točka 29. Države članice mogu slobodno odrediti, u skladu s načelima vlastitog pravnog poretka, hoće li takve baze podataka pripadati poslodavcu odnosno naručitelju ili autoru.

⁶⁷ Ta se presumpcija ne odnosi na računalne programe stvorene izvan obveza koje se računaju u radni odnos. Onaj tko se na nju poziva mora dokazati da je autor računalnog programa s njim u radnom odnosu i da je računalni program nastao u okviru obveza koje proizlaze iz radnog odnosa.

Pravo na iskorištavanje računalnog programa stvorenog u izvršavanju obveza iz zaposlenja koje stječe poslodavac po svojem sadržaju odgovara imovinskoj komponenti autorskog prava (autorskom imovinskom pravu). U skladu s čl. 108. ZAPSP, poslodavac ima isključivo pravo iskorištavati računalni program, tj. stječe pravo koje po svojem sadržaju odgovara imovinskopravnoj komponenti autorskog prava na računalnim programima. Odredba čl. 108. ZAPSP nije kogentna te poslodavac i autor mogu odlučiti i drukčije, tj. da autor ne bude na taj način opterećen pravom poslodavca. Poslodavac pravo iskorištavanja računalnog programa stvorenog u izvršavanju obveza iz zaposlenja stječe na temelju zakona, ali to pravo nije samostalno, nego proizlazi iz prava autora. Pravo poslodavca opterećuje pravo autora, ali ne utječe na ovlaštenja osobno-pravne naravi.

4.3.2. Audiovizualna djela

Glede audiovizualnih djela u hrvatskom autorskopravnom poretku ne postoje izravne posebne odredbe koje se odnose na audiovizualna djela nastala u izvršavanju obveza iz zaposlenja, ali se kroz posebne odredbe ZAPSP-a o ugovorima u svezi s audiovizualnim djelima uočava poseban položaj audiovizualnog djela u odnosu prema ostalim djelima nastalim u izvršavanju obveza iz radnog odnosa. U ZAPSP-u većina autorskih djela nije posebno definirana. Nedostatak definiranja pojedinih vrsta autorskih djela u pravilu nije propust, jer za ona autorska djela za koja ne postoji režim različit od drugih autorskih djela definicija nije nužna. Međutim, precizno određivanje pojedinih vrsta autorskih djela potrebno je kad postoje posebne odredbe za točno određenu vrstu djela da bi se moglo točno odrediti na koja se autorska djela posebne odredbe odnose. Za audiovizualna djela kao i za računalne programe definicija je potrebna i nalazi se u čl. 114. ZAPSP. **Audiovizualna djela** definirana su kao filmovi (kinematografski, televizijski, dokumentarni, crtani, reklamni ili drugi) i druga djela izražena slikama koje u slijedu daju dojam pokreta, sa zvukom ili bez zvuka, bez obzira na vrstu podloge na koju su fiksirana, pod pretpostavkom da su originalne intelektualne tvorevine koje imaju individualni karakter. Pojam audiovizualnog djela širi je od pojma kinematografskog djela (filma) jer obuhvaća sve originalne intelektualne tvorevine izražene slikama koje u slijedu daju dojam pokreta bez obzira na to zadovoljavaju li kriterije koje teorija umjetnosti postavlja za film (primjerice, audiovizualna djela su i glazbeni videospotovi, TV-reklame i sl.).

Posebnost audiovizualnih djela jest da su njihovi autori podijeljeni u dvije skupine: koautori i autori doprinosa. Razlika je u tome što **koautorima** pripada autorsko pravo na audiovizualnom djelu kao cjelini, i u položaju su kao i koautori drugih djela odnosno imaju jedinstveno pravo na audiovizualnom djelu koje je između njih podijeljeno na idealne dijelove. **Autorima doprinosa audiovizualnom djelu** ne pripada autorsko pravo na audiovizualnom djelu kao cjelini, nego samo na njihovim doprinosima. Daljnja je posebnost i to što je zakonom točno određeno tko su koautori audiovizualnog djela, odnosno tko ne može biti isključen iz kruga koautora audiovizualnog djela kao cjeline. Redatelj, scenarist, autor dijaloga, glavni snimatelj i skladatelj glazbe posebno skladane za audiovizualno djelo koautori su audiovizualnog djela i pripada im jedinstveno autorsko pravo na audiovizualnom djelu. U krug koautora ulaze i glavni crtač odnosno animator ako je riječ o audiovizualnom djelu u kojem je crtež odnosno animacija bitni element. Međutim, ni s njima krug koautora nije zatvoren, jer se u njemu može naći i bilo koja druga osoba koja dokaže da je njezina originalna intelektualna tvorevina bitan element dotičnog audiovizualnog djela. Bez suglasnosti koautora, a u skladu s odredbama o korištenju koautorskim djelom, ne može se ovlašteno koristiti audiovizualnom djelom. U položaju autora doprinosa audiovizualnom djelu nalaze se skladatelj glazbe i glavni crtač odnosno animator koji nisu koautori, scenograf, kostimograf, slikar maski, montažer ili autor kojeg drugog autorskog djela ugrađenog u audiovizualno djelo kojeg su originalne intelektualne tvorevine ugrađene u audiovizualno djelo. Premda bez njih audiovizualno djelo ne bi moglo nastati, njihovi doprinosi ipak nisu takve važnosti za audiovizualno djelo da bi bili koautori cijelog djela. Oni ne mogu utjecati na odluke o korištenju audiovizualnim djelom kao cjelinom, a činjenicom da je njihov autorski doprinos ovlašteno ugrađen u audiovizualno djelo, i njihovo autorsko pravo na doprinosu bit će ograničeno jer će se svojim doprinosom moći samostalno koristiti (izvan audiovizualnog djela) samo ako time ne vrijeđaju stečena prava filmskog producenta.

Pripadanje prava na korištenje audiovizualnim djelom i odnosi glede njega uređuju se ugovorom o audiovizualnoj produkciji. Osoba kojoj redovito pripada pravo na korištenje audiovizualnog djela naziva se filmski producent. Odredbe ugovora o audiovizualnoj produkciji⁶⁸ važne su i za audiovizualna djela nastala

---

⁶⁸ Odredbe o tom ugovoru nalaze se u ZAPSP-u, u čl. 118, ali ne u dijelu Zakona kojim se uređuju drugi ugovori o korištenju autorskog djela, nego u posebnom dijelu pod nazivom: Posebne odredbe za audiovizualna djela.

u ispunjavanju obveza iz zaposlenja jer sadržavaju određene presumpcije koje vrijede i za ugovor o radu na temelju kojeg poslodavac - filmski producent stječe pravo na korištenje audiovizualnim djelom. Odnosi glede audiovizualnog djela često su vrlo složeni i treba ih urediti kako između filmskog producenta s jedne strane i koautora te autora doprinosa audiovizualnog djela s druge strane, tako i međusobne odnose autora audiovizualnog djela. Također, nastaje li **audiovizualno djelo kao prerada nekog drugog djela**, npr. književnog romana ili kazališne predstave, postoji i odnos s autorom djela koje se prerađuje.⁶⁹

Sklapanjem **ugovora o audiovizualnoj produkciji** odnosno drugih ugovora koji sadržavaju njegove elemente, a to može biti i ugovor o radu, u skladu s odredbama čl. 118. ZAPSP, filmski producent stječe pravo iskorištavanja audiovizualnog djela koje mu daje velika ovlaštenja i glede audiovizualnog djela u cjelini koje se sastoje od priloga koautora i autora doprinosa, kao i glede pojedinih autorskih doprinosa audiovizualnom djelu. Na temelju tog pravnog posla uspostavljaju se i određene presumpcije u korist filmskog producenta. Pri određivanju položaja filmskog producenta svakako se uzela u obzir činjenica da je njegova uloga u nastajanju audiovizualnog djela ključna, kao i spremnost na ulaganje često vrlo velikih sredstava da bi audiovizualno djelo moglo uopće nastati. Jedno od najznačajnijih prava filmskog producenta glede audiovizualnog djela jest pravo odlučiti kad je audiovizualno djelo dovršeno. To pravo koje filmski producent stječe na temelju zakona dijeli samo s jednim od koautora

---

⁶⁹ U takvom slučaju filmski producent mora prvenstveno od autora djela koje se prerađuje steći i tzv. pravo audiovizualne prilagodbe. To se pravo u pravilu stječe na temelju ugovora o audiovizualnoj prilagodbi, ali ga je moguće steći i na temelju drugih pravnih poslova, pa i ugovora o radu, koje sadržavaju odgovarajuće odredbe. Sklapanjem ugovora o audiovizualnoj prilagodbi uspostavlja se presumpcija da je filmski producent stekao isključivo pravo audiovizualne prilagodbe, ali ograničeno na rok od dvadeset godina. Taj pravni posao nije osnova za stjecanje prava daljnje prerade audiovizualnog djela u bilo kojem drugom umjetničkom obliku. Autor prerađenog djela koji je sklopio ugovor o audiovizualnoj prilagodbi zadržava pravo daljnje prerade jednako kao i pravo na primjerenu naknadu za svako iznajmljivanje videograma koji sadržava prerađeno djelo (čl. 115. ZAPSP). Pravo na primjerenu naknadu autor prerađenog djela dijeli s koautorima audiovizualnog djela nastalog preradom. Odredbe ugovora o audiovizualnoj prilagodbi koje bi sadržavale uglavke kojima se autor odriče bilo prava da nakon isteka 20 godina od njegova sklapanja može ponovno slobodno raspolagati "pravom audiovizualne prilagodbe", ili prava na daljnju preradu svojeg djela koja je različita od audiovizualne, ili prava na naknadu za iznajmljivanje bile bi ništave jer se autor djela prerađenog u audiovizualno djelo ne može tih prava odreći (čl. 115/3. ZAPSP).

- redateljem, tj. audiovizualno djelo smatrat će se završenim kad je, u skladu sa sporazumom između redatelja i filmskog producenta, završena prva standardna kopija djela koje je predmet ugovora o produkciji. Ostali koautori i autori doprinosa nemaju utjecaja na odluku o završetku audiovizualnog djela. Inače, jedno je od temeljnih prava autora da sam odluči kad je njegovo djelo spremno da se kao završeno predoči javnosti. Koautori i autori doprinosa, ne žele li više sudjelovati u stvaranju audiovizualnog djela, ne mogu spriječiti ni da se njihovim doprinosom koristi za dovršenje djela, tj. za dovođenje audiovizualnog djela u stadij u kojem su redatelj i producent suglasni da je djelo gotovo. Pravo koje stječe filmski producent ne može biti opterećeno zahtjevom bilo kojeg autora za opozivom prava iskorištavanja audiovizualnog djela, tj. pravom autora da spriječi daljnje korištenje njegovim autorskim djelom ako procijeni da bi ono štetilo njegovoj časti ili ugledu,⁷⁰ kao ni pravom autora da spriječi filmskom producentu da prenese ili optereti pravo iskorištavanja audiovizualnog djela koje je filmski producent stekao.⁷¹ S druge strane, filmski producent ne može od koautora audiovizualnog djela steći pravo na naknadu za iznajmljivanje audiovizualnog djela kojeg se ovi nisu ovlaštteni odreći (čl. 118/3 ZAPSP).

Na temelju ugovora o audiovizualnoj produkciji, u korist producenta uspostavlja se **presumpcija stjecanja isključivog prava korištenja doprinosa audiovizualnom djelu** (scenografijom, kostimima, maskama, montažom i djelima drugih autora koji sudjeluju u stvaranju audiovizualnog djela) u opsegu potrebnom za ispunjenje svrhe ugovora o audiovizualnoj produkciji. Ta je presumpcija oboriva, i stranke ugovora o audiovizualnoj produkciji mogu je isključiti. Glede doprinosa koautora audiovizualnog djela (redatelj, scenarist, autor dijaloga, glavni snimatelj, skladatelj glazbe posebno skladane za audiovizualno djelo, glavni crtač odnosno animator ako je crtež odnosno animacija bitni element audiovizualnog djela kao i onaj koji dokaže da je njegova originalna intelektualna tvorevina bitni element dotičnog audiovizualnog djela) odgovarajuća presumpcija stjecanja isključivog prava ne postoji, te nije li što

⁷⁰ Pravo na opoziv ("pravo pokajanja") uređeno je čl. 17. ZAPSP, ali je glede audiovizualnih djela posebno isključeno čl. 118/6. ZAPSP.

⁷¹ Pravo iskorištavanja autorskog djela na drugu osobu može se prenositi samo s odobrenjem autora, odnosno iznimno bez njegova odobrenja samo u sklopu prijenosa cjelokupnog poslovanja, ili dijela poslovanja koje čini cjelinu jednako kao što je potrebno autorovo odobrenje i za opterećivanje isključivog prava iskorištavanja daljnjim pravom iskorištavanja u korist treće osobe kao što je propisano čl. 47. i 48. ZAPSP, ali koji su čl. 118/6. isključeni glede audiovizualnih djela.

posebno ugovoreno, filmski producent ne bi stekao isključivo pravo korištenja već samo neisključivo sa sadržajem koji odgovara cilju konkretnog ugovora o audiovizualnoj produkciji. U praksi se ipak to gotovo nikad ne događa jer se redovito ugovara da filmski producent stječe isključivo pravo iskorištavanja autorskih djela kako koautora audiovizualnog djela tako i autora doprinosa u cijelosti.

4.3. Korištenje autorskim djelima nastalim po narudžbi

Autorsko djelo na narudžbu jest ono koje je nastalo kao ispunjenje obveze iz ugovora o stvaranju autorskog djela na temelju kojeg je autor dužan predati naručitelju primjerak autorskog djela određenih obilježja. Predajom primjerka autorskog djela naručitelj će steći vlasništvo tog primjerka, ali autorskopravna ovlaštenja stječe samo ako je to posebno ugovoreno, tim ugovorom ili nekim drugim pravnim poslom. Nije li što posebno ugovoreno autor zadržava autorsko pravo bez ograničenja.⁷² Odredbe koje se odnose na autorska djela nastala po narudžbi u skladu su s načelom da su stvarnopravno i autorskopravno raspolaganje međusobno neovisni. Neovisnost pravnog prometa autorskim pravom i pravom vlasništva na stvari na kojoj je autorsko djelo fiksirano posebno je izražena u čl. 78. ZAPSP. Neovisnost pravnog prometa autorskim pravom i pravom vlasništva znači da osnivanje prava korištenja autorskim djelom za treću osobu ne može samim time djelovati na pravo vlasništva na primjerku tog djela, jednako kao što ni prodaja, zalaganje ili sl. stvari na kojoj je fiksirano autorsko djelo ne može ni na koji način utjecati na autorsko pravo u pogledu tog djela.

Ugovor o narudžbi autorskog djela svrstan je u skupinu autorskopравnih ugovora premda se od ostalih takvih ugovora razlikuje jer se na temelju njega u pravilu ne stječe pravo iskorištavanja autorskog djela. Na temelju tog ugovora, uređenog čl. 73. i 74. ZAPSP, autor se obvezuje stvoriti autorsko djelo određenih obilježja i predati ga naručitelju. Svrha tog ugovora jest da naručitelj stekne vlasništvo na predanom djelu te bi pravilnije bilo taj ugovor svrstati u skupinu ugovora na temelju kojih se stječe pravo vlasništva. Spretniji se čini pristup u njemačkom Gesetz über Urheberrecht and verwandte Schutzrechte. U njegovu paragrafu 44. ne uređuje se ugovor o narudžbi autorskog djela, nego

---

⁷² Tako je izričito određeno čl. 74/2. ZAPSP.

slučaj kad se autor obvezuje predati original svojeg autorskog djela. Tom se odredbom određuje da predaja u posjed originala⁷³ autorskog djela ne implicira i stjecanje prava na korištenje autorskim djelom, odnosno naglašava se neovisnost pravnog prometa glede stvari kao objekta prava vlasništva (stvarnopravnog raspolaganja) i autorskog djela kao objekta autorskog prava (autorskopravnog raspolaganja), bez obzira na to što je na stvari na kojoj je jedna osoba vlasnik fiksirano autorsko djelo druge osobe. Učinak te odredbe odgovara onom iz čl. 74/2. ZAPSP, ali je takvo uređenje dogmatski ispravnije.

U copyright pravnim poredcima pripadanje autorskog djela nastalog po narudžbi, za razliku od onog za autorska djela nastala u radnom odnosu, sličnije je uređenju u hrvatskom autorskopravnom poretku (i ostalim *droit d'auteur* pravnim poredcima). U Copyright, Designs and Patent Act Ujedinjene Kraljevine nema posebnih odredaba glede autorskih djela nastalih po narudžbi (*commissioned works*), pa se režim razlikuje od onog za djela nastala u radnom odnosu te je načelno nositelj autorskog prava na njima njihov autor u skladu s temeljnim pravilom iz čl. 9. tog zakona. Ipak, u literaturi se navodi da u brojnim slučajevima iz samih ugovora proizlazi, bilo iz izričitih odredaba ili implicitno, da autorsko pravo pripada naručitelju (ali ne originarno, nego derivativno na temelju tog ugovora), ili će se u najmanju ruku naručitelj na temelju licence moći koristiti takvim autorskim djelom.⁷⁴ U pravu Sjedinjenih Američkih Država za djela nastala po narudžbi također nema općeg pravila o pripadanju, nego se na njih primjenjuje opće pravilo o pripadanju djela iz paragrafa 201(a) Copyright Act na temelju kojeg autorsko djelo pripada svojem autoru. Ipak, glede točno određenih djela, taksativno navedenih,⁷⁵ primjenjuju se pravila koja vrijede za djela nastala u radnom odnosu po kojima ona pripadaju poslodavcu, ali samo ako je ispunjena dodatna pretpostavka da su naručitelji i autor izričito u pisanom obliku odredili da je riječ o djelima koja su u režimu

⁷³ U njemačkoj pravnoj literaturi naglašava se da se pravila o autorovoj obvezi predaje originala autorskog djela odnose i na umnožene primjerke autorskog djela, v. *Schricker*, *Urheberrecht Kommentar*, o.c., str. 938-939. Smisao je te odredbe, naime, u uređivanju odnosa između stvarnopravnog i autorskopravnog raspolaganja, a pritom nije bitno je li riječ o originalu ili umnoženom primjerku autorskog djela.

⁷⁴ V. *Copinger and Skone James...*, o.c., str. 228.

⁷⁵ To su autorska djela posebno naručena kao: prilog kolektivnom djelu kao što su enciklopedije; kinematografskom djelu kao i drugim audiovizualnim djelima; prijevodi; dopunska djela koja služe kao ilustracija i sl. glavnom djelu; zbirke; instruktivni tekstovi; ispitni testovi i odgovori na njih; atlas, v. par. 101. al. 36(2). *Copyright Act*.

djela nastalih u radnom odnosu. Na sva djela koja bilo nisu iz taksativne liste⁷⁶ ili ne postoji navedeni pisani sporazum primjenjuje se pravilo o pripadanju djela njegovu autoru.

Naručitelj iz ugovora o narudžbi autorskog djela također može steći pravo iskorištavanja naručenog autorskog djela, ali samo ako je to posebno ugovoreno tim ugovorom ili nekim drugim pravnim poslom. U protivnom, premda autor više nije vlasnik svojeg autorskog djela, njegovo autorsko pravo nije opterećeno pravom iskorištavanja autorskog djela, ali je podložno pravilima o odnosu autorskog prava i prava vlasništva (čl. 77-79. ZAPSP). Pravila o tom odnosu temelje se na načelu da treba dati prednost onome interesi kojeg su jači odnosno ugroženiji.⁷⁷ Načelna je prednost dana autorskom pravu jer su načelno autorovi interesi u tom konfliktu ugroženiji od interesa vlasnika.⁷⁸ U skladu s odredbom čl. 77. st. 2. ZAPSP, vlasnik stvari na kojoj je fiksirano tuđe autorsko djelo ne smije izvršavati svoje pravo vlasništva protivno autorskom pravu. Od tog se načela odstupa za slučaj uništenja stvari na kojoj je fiksirano autorsko djelo u kojemu su, u pravilu, interesi vlasnika stvari da je slobodno uništi jači od interesa autora, kao i glede arhitektonskih djela.⁷⁹ Radi li se, međutim, o

---

⁷⁶ U američkoj se pravnoj literaturi navodi da je lista ne samo taksativna nego je treba striktno ograničiti i glede interpretacije vrsta djela, npr. pod audiovizualnim djelima ne smatraju se ona koja su isključivo auditivna ili isključivo vizualna, moraju imati i auditivni i vizualni element, v. npr. *Halpern, S. W., Nard, C. A., Port, K.*, Intellectual Property United States of America, u: International Encyclopaedia of Laws, Intellectual Property, Kluwer, 1999, str. 63.

⁷⁷ Do konflikta između autorskog prava i prava vlasništva (kao i drugih stvarnih prava) može doći iz činjenice što su, s jedne strane, autorsko djelo i stvar faktično povezani (autorsko djelo fiksirano je na stvari), a s druge strane to su dva međusobno pravno neovisna prava bez obzira na činjenicu što je na stvari u vlasništvu jednoga fiksirano autorsko djelo drugoga.

⁷⁸ Primjerice, ako bi vlasnik stvari na kojoj je fiksirano autorsko djelo reproducirao autorsko djelo fiksirano na njegovoj stvari i tako reproducirane primjerke prodavao, interes autora bio bi znatno ugroženiji od interesa vlasnika da može sa svojom stvari i koristima od nje činiti što ga volja.

⁷⁹ Interes vlasnika izgrađenog djela arhitekture priznaje se kao prevladavajući u većem broju slučajeva, primjerice kad je riječ o korištenju građevine te njezinu autor nema nikakvih ovlasti s obzirom na najam (čl. 20/4. ZAPSP) i posudbu izgrađenog djela arhitekture (čl. 33/3. ZAPSP); o izmjeni izgrađenog djela arhitekture te se autor ne može protiviti izmjenama proizašlim iz ozbiljnih razloga kao što su, primjerice, sigurnosni i tehnički razlozi; o obnovi izgrađenog djela arhitekture te se autor ne može protiviti uporabi drugih materijala ako su oni od kojih je djelo napravljeno pokazali nedostatke za

izvorniku autorskog djela,⁸⁰ vlasnik je dužan prije njegova uništenja obavijestiti autora o tome i ponuditi mu otkup po cijeni stvarne vrijednosti.⁸¹

Ugovor o narudžbi autorskog djela u pravilu je dvostranoobvezni pravni posao u kojem je obveza autora na vrijeme predati autorsko djelo određenih obilježja, a naručitelja platiti ugovorenu cijenu. Međutim, taj pravni posao može biti sklopljen i kao besplatni pravni posao, ali to mora biti izričito ugovoreno. Autor će povrijediti svoju ugovornu obvezu ako naručitelju na vrijeme ne preda autorsko djelo određenih obilježja. Autora se, međutim, ne može prisiliti da stvori autorsko djelo, njegova se odgovornost svodi na odgovornost za štetu nastalu neispunjenjem ugovora.

5. POSEBNO O PROMJENAMA U HRVATSKOM ZAKONODAVSTVU KOJE UTJEČU NA POSLOVANJE ONIH POSLODAVACA KOJI SE KORISTE AUTORSKIM DJELIMA SVOJIH ZAPOSLENIKA

U hrvatskom je pravu donošenjem ZAPSP-u došlo do većih promjena u režimu pripadanja autorskih djela nastalih u obavljanju obveza iz radnog odnosa.

---

korištenje, ili ako te materijale nije moguće nabaviti, ili ih je moguće nabaviti samo uz nerazmjerne poteškoće ili nerazmjerni trošak.

⁸⁰ S izvornikom autorskog djela izjednačen je jedini preostali primjerak autorskog djela pod pretpostavkom da je vlasniku poznato da je njegov primjerak jedini preostali primjerak autorskog djela.

⁸¹ Ta obveza vlasnika izvornika odnosno jedinog preostalog primjerka postoji pod pretpostavkom da mu je poznat ili mu mora biti poznat interes autora za očuvanjem izvornika. Da bi vlasniku autorskog djela bio poznat autorov interes, ovaj bi ga trebao na neki način iskazati. Međutim, ako je riječ o likovnim i fotografskim djelima, taj interes nije potrebno iskazivati jer mu mora biti poznato da autor ima interes za pravom slijeđenja. Ako je riječ o autorskom djelu koje je u statusu kulturnog dobra, vlasnik tog djela ograničen je u izvršavanju svojeg prava i pravilima o zaštiti kulturnih dobara (svojstvo kulturnog dobra utvrđuje ministarstvo nadležno za kulturu te se stvar koja je kulturno dobro upisuje u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, v. čl. 12. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/99, 151/03 i 157/03). Vlasnik kulturnog dobra nije ovlašten tu svoju stvar koja je kulturno dobro promijeniti ni uništiti (čl. 5. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara), dapače, dužan je o vlastitom trošku brinuti se o njegovu očuvanju i održanju (za izvanredne troškove očuvanja i održanja ipak ima pravo na naknadu iz državnog proračuna, v. čl. 22. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara). Vlasnik kulturnog dobra prema odredbama čl. 20. *et seq* tog Zakona ima još cijeli niz obveza glede kulturnog dobra čiji je vlasnik.

Te promjene karakterizira s jedne strane veća sloboda glede uređivanja odnosa zaposlenika i poslodavca kad se obveza iz radnog odnosa sastoji u stvaranju autorskih djela, a s druge strane zahtijeva veću angažiranost u uređenju tih odnosa.

Zakon o autorskom pravu (ZAP) iz 1978, koji je prethodio sadašnjem ZAPSP-u, potječe iz vremena dok je pravni poredak Hrvatske pripadao socijalističkom pravnom krugu i sadržava odredbe o pripadanju autorskih djela nastalih u radnom odnosu tipične za taj pravni krug. Članak 20. tog zakona o autorskom pravu sadržava opće pravilo prema kojem je poslodavcu pripadalo pravo iskorištavati autorsko djelo u razdoblju od pet godina od stvaranja djela. Uz to opće pravilo, sadržana su i posebna pravila: glede autorskih djela namijenjenih objavljivanju, za koji je slučaj određeno da poslodavac ima pravo na objavljivanje jednog bibliografskog izdanja odnosno, ako nije riječ o pisanim djelima, pravo na jedno umnožavanje (čl. 21. ZAP); nadalje, glede autorskih djela u obliku stručnog referata, izvješća ili sličnog koja nastaju u izvršavanju obveza iz radnog odnosa za koji slučaj čl. 22. ZAP određuje da autori uopće nemaju autorsko pravo; autorsko pravo na računalnim programima pripadalo je pak prema odredbama čl. 23/1 na temelju Zakona izvorno poslodavcu; slično je propisano i glede tzv. kolektivnog autorskog djela, tj. onog koje je nastalo suradnjom više autora kao zbirka doprinosa stvorenih za određeno kolektivno djelo, a na inicijativu i u organizaciji određene osobe,⁸² u kojem je slučaju autorsko pravo na cjelini također na temelju zakona izvorno pripadalo naručitelju, ali je svaki od autora zadržavao autorsko pravo na svom doprinosu (čl. 24. ZAP).

ZAPSP, za razliku od Zakona o autorskom pravu koji mu je prethodio, glede pripadanja prava na autorskim djelima nastalim u radnom odnosu sadržava opće pravilo i samo jedno posebno pravilo za računalne programe. Opće se pravilo iz ZAPSP-a temelji na potpuno drukčijem načelu od onog koje je bilo prihvaćeno u prethodnom propisu (ZAP). U skladu s općim pravilom iz ZAPSP-a, poslodavac nema na temelju samog zakona pravo iskorištavati autorsko djelo nastalo u radnom odnosu te temelj za stjecanje takvog prava može biti samo pravni posao (uz iznimku računalnih programa, v. supra 4.3.1. Računalni

---

⁸² V. Henneberg, *Autorsko pravo*, o.c., str. 111. U francuskoj se pravnoj literaturi navodi da je obilježje kolektivnog djela i to da autorski doprinosi čine takvu cjelinu da nije moguće nijednog od autora odrediti autorom cjeline, *Pollaud-Dulian, F.*, *Le droit d'auteur*, Paris, 2005, str. 251, 254-256. Francuski *Code de la propriété intellectuelle* poznaje kolektivna djela i u čl. 113-2. st. 3. i u definiciji izričito se navodi činjenica nemogućnosti atribuiranja kolektivnog djela pojedinom autoru.

(kompjuterski) programi). Posebni režimi kakvi su postojali za kolektivna djela (koji pojam ZAPSP uopće ne sadržava), za referate i sl. više ne postoje te se i na takva autorska djela primjenjuje opće pravilo, tj. da bi se poslodavac mogao njima koristiti, mora imati osnovu za to u pravnom poslu.

Primjena odredba ZAPSP-a o autorskim djelima nastalim u obavljanju obveza iz radnog odnosa, upravo zato što je riječ o većim promjenama, odgođena je tri godine od stupanja ZASP-a na snagu⁸³ te se dotične odredbe počinju primjenjivati 30. listopada 2006,⁸⁴ a dotada se primjenjuju odredbe ZAP-a. U tom trogodišnjem prijelaznom razdoblju postojeći ugovori o radu koji ne sadržavaju odredbe o pravu poslodavca na korištenje autorskim djelima nastalim u izvršavanju obveza iz zaposlenja trebaju biti dopunjeni odgovarajućim odredbama ili će poslodavci doći u opasnost da izgube pravo korištenja takvim djelima, odnosno da povrijede autorsko pravo svojih zaposlenika. To se posebice odnosi na "medijske kuće" (nakladnike novina, radijske i TV postaje) arhitektonske urede, dizajnerske studije, istraživačke institute, reklamne agencije, kreatore web stranica, kao i svakog drugog poslodavca koji ima zaposlene osobe koje u okviru obveza iz radnog odnosa stvaraju autorska djela. Sama činjenica da su autori u radnom odnosu i da dobivaju plaću za posao koji obavljaju ne znači da je poslodavac ujedno stekao i pravo iskorištavati stvoreno autorsko djelo, za to mora imati posebnu pravnu osnovu. Međutim, čini se da u praksi poslodavci još nisu reagirali na promjene u zakonodavstvu, premda bi baš na njima trebala biti inicijativa da se ugovori o radu prilagode odredbama ZAPSP-a o pripadanju autorskih djela nastalih u izvršavanju obveza iz radnog odnosa.

Nakon što se počnu primjenjivati odredbe ZAPSP-a o autorskim djelima nastalim u obavljanju obveza iz radnog odnosa (30. listopada 2006.), pripadanje takvih djela odnosno pravo njihova iskorištavanja određivat će još dosta vremena po višestrukom režimu. **Autorskim djelima nastalim u radnom odnosu prije stupanja na snagu ZAPSP-a** (prije 30. listopada 2003.) poslodavac će se i dalje moći koristiti u sadržaju i opsegu kao i prije stupanja ZAPSP-u na snagu jer njegove odredbe ne utječu na stečena prava.⁸⁵ **Autorskim**

⁸³ V. čl. 202/6 ZAPSP.

⁸⁴ ZASP je stupio na snagu 30. listopada 2003, osmog dana od objave u Narodnim novinama, 22. listopada 2003. Valja napomenuti da bi bilo spretnije da je stupio na snagu na početku 2004. godine, posebice jer se rokovi trajanja prava uređenih ZASP-om računaju upravo od početka godine.

⁸⁵ Poštujući načelo stečenih prava, ZAPSP u čl. 202/5. izričito određuje da sva prava stečena prije njegova stupanja na snagu ostaju netaknuta, a to obuhvaća i prava poslodavaca

djelima nastalim u radnom odnosu nakon stupanja na snagu ZAPSP-a, a prije početka primjene odredaba o autorskim djelima nastalim u radnom odnosu na temelju ugovora o radu sklopljenog prije stupanja na snagu ZAPSP-a (u razdoblju od 30. listopada 2003. do 30. listopada 2006.), poslodavac može se koristiti jednako kao i autorskim djelima nastalima prije stupanja ZAPSP-a na snagu, ali samo do 30. listopada 2006. kad njihovo pravo na temelju samog zakona prestaje. Za daljnje korištenje tada nastalih autorskih djela treba posebno dopuštenje autora, a bez njega korištenje nakon 30. listopada 2006. povreda je autorskog prava, pa i rizik da autor zaposlenik postavi sve zahtjeve na koje ima pravo zbog povrede svoga prava, uključujući građanskopravne, prekršajnopravne, pa čak u neki slučajevima i kaznenopravne.⁸⁶ **Autorskim djelima nastalim u radnom odnosu nakon stupanja na snagu ZAPSP-a i na temelju ugovora o radu sklopljenog nakon stupanja na snagu ZAPSP-a** (djelo nastalo u okviru obveza iz ugovora o radu sklopljenog nakon 30. listopada 2003.) kao i **autorskim djelima nastalim u radnom odnosu nakon početka primjene odredaba o autorskim djelima nastalim u radnom odnosu bez obzira na to kad je sklopljen ugovor o radu** (djela nastala nakon 30. listopada 2006.) poslodavac ima se pravo koristiti samo u skladu s odredbama ZAPSP-a.

Usklađivanje s odredbama ZAPSP-a potrebno da poslodavci ne bi došli u položaj neovlaštenih korisnika autorskim djelima može se provesti promjenom individualnih ugovora o radu ili pak ugrađivanjem odgovarajućih odredaba u kolektivne ugovore. Kolektivni ugovori kao osnova za stjecanje prava iskorištavanja autorskog djela nastalog u radnom odnosu od strane poslodavca bili bi pogodni u slučajevima kad poslodavac zapošljava veći broj osoba upravo radi stvaranja autorskih djela (medijske kuće, arhitektonski uredi i sl.). U nekim slučajevima bilo bi korisno da se za pojedine cijele struke uredi pitanje korištenja autorskim djelima nastalima u radnom odnosu ili barem da strukovne udruge s udrugama poslodavaca sastave preporuke kako bi trebalo biti uređeno koja bi prava poslodavac trebao steći glede autorskih djela nastalih u radnom odnosu i pod kojim uvjetima. Prednost kolektivnog ugovaranja za autora zaposlenika

---

na autorskim djelima nastalim u radnom odnosu koja su stekli na temelju prijašnjih propisa.

⁸⁶ V. glavu V. Zaštita prava u slučaju povrede ZASP-a, čl. 172-193, kao i čl. 229-231. Kaznenog zakona (NN 110/97, 27/98, 50/2000, 129/2000, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05 i 71/06).

bila bi u činjenici da je sindikat u pravilu u boljem pregovaračkom položaju od pojedinca. Autori često i nisu svjesni svojeg prava i prednosti od njega te su bitno podložniji pritisku poslodavca, a time i podložniji pristajanju na ugovorne odredbe koje poslodavcu osiguravaju stjecanje prava iskorištavanja autorskog djela u sadržaju i opsegu koji autoru ograničavaju pravnu vlast glede autorskog djela preko mjere koju bi htio. Kolektivno uređivanje pitanja stjecanja prava na korištenje autorskim djelom u korist poslodavca bilo bi također korisno i za poslodavca jer ne bi morao pregovarati sa svakim pojedinim autorom na kojeg se odnosi kolektivni ugovor kao i iz ostalih razloga iz kojih mu pogoduje sklapanje kolektivnih ugovora.

Usklađivanje se svakako ne bi moglo provesti donošenjem jednostranih akata od strane poslodavca, kao što su pravilnici poslodavca, jer je riječ o subjektivnom pravu autora kojim poslodavac nije ovlašten disponirati. S druge strane, autor zaposlenik mogao bi jednostranom izjavom volje za poslodavca osnovati pravo iskorištavanja svojeg autorskog djela, ali s obzirom na to da je riječ o dvostranom odnosu, ipak bi bilo prikladnije da do osnivanja dođe suglasnim očitovanjem volje autora i poslodavca. Bez obzira na sredstvo kojim se uređuje pravo poslodavca na korištenje autorskim djelom nastalim u radnom odnosu, treba uzeti u obzir da ZAPSP sadržava odredbe kojima se ograničava raspolaganje autorskim pravom te bi ugovorne odredbe koje ne bi poštovale ta ograničenja bile ništave. Ništava bi bila odredba usmjerena na prijenos autorskog prava s autora na poslodavca na način da ga autor izgubi te na temelju nje poslodavac uopće ne bi stekao pravo iskorištavanja autorskog djela.⁸⁷ Također, potrebno je uzeti u obzir i odredbe ZAPSP-a o primjerenoj naknadi za korištenje autorskog djela. Prema pravilima iz čl. 53. ZAPSP, autor ima pravo na naknadu za korištenje svojeg autorskog djela pa makar ona i nije pravnim poslom određena.⁸⁸ Primjerenu naknadu autor će moći zahtijevati i u slučaju

⁸⁷ Čl. 202. st. 7. određuje da su svi pravni poslovi sklopljeni nakon stupanja na snagu ZAPSP-a ništavi ako su u suprotnosti s njegovim odredbama o pravnom prometu. Kako je člankom 42/1. ZAPSP zabranjen prijenos autorskog prava *inter vivos*, tako bi odredba kojom bi se autorsko pravo prenosilo bila ništava. Ipak, iako bi se u pravnom poslu rabio pravni termin "prijenos", a iz ostalih odredaba bi bilo razvidno da je usmjeren na stjecanje prava na korištenje autorskog djela, a ne na sam prijenos, tada bi takav pravni posao ipak bio valjan jer bi se radilo samo o neprikladnoj terminologiji.

⁸⁸ O tome postoji i jasno stajalište u dosadašnjoj judikaturi: "Za svako iskorištavanje autorskog djela autoru pripada naknada, što znači da se pravo na autorsku naknadu predmnijeva, ako odredbama zakona ili ugovorom nije isključena." VTS RH, Pž-4463/98, 23.3.1999.

kad je naknada određena, ali ne i u primjerenosti visini. Visina primjerene naknade je ona koja se u pravnom prometu pošteno mora dati u času zaključenja pravnog posla s obzirom na vrstu i opseg korištenja autorskim djelom, uzimajući pritom u obzir i financijski uspjeh u korištenju, vrstu i opseg autorskog djela ili izvedbe, trajanje korištenja, postojanje sporazuma između odgovarajuće udruge autora s odgovarajućim udruženjem korisnika kojim se utvrđuje visina primjerene naknade, kao i druge elemente na temelju kojih se može donijeti odluka o primjerenosti naknadi.⁸⁹ Autor zaposlenik ima i pravo zahtijevati izmjenu ugovora kojim se uređuje plaća odnosno druga naknada za korištenje njegova autorskog djela nastalog u radnom odnosu ako je korištenje autorskog djela omogućilo poslodavcu stjecanje zarade koja je u očitoj nerazmjernosti s autorovom zaradom s ciljem da autoru pripadne pravična naknada za korištenje njegovim autorskim djelom.⁹⁰ Tog se prava autor ne može odreći, a ugovorna odredba kojom bi se autor odrekao tog prava ne bi imala pravni učinak. Ne pristane li poslodavac na izmjenu koja bi autoru zaposleniku omogućila pravičniju zaradu od korištenja njegovim autorskim djelom autor to svoje pravo može ostvariti putem tužbe dokaže li da je poslodavčeva zarada nerazmjerno visoka u odnosu prema naknadi koju je primio autor za korištenje konkretnim djelom.

---

⁸⁹ Čl. 53. ZAPSP.

⁹⁰ Odredba koja autora ovlašćuje na zahtjev za izmjenu ugovora radi određivanja pravičnijeg udjela u zaradi ostvarenoj korištenjem njegova djela (tzv. *bestseller clause*) odnosi se na bilo koji pravni posao na temelju kojeg se stječe pravo na korištenje tuđim autorskim djelom (čl. 54. ZAPSP), pa i na one kojima se uređuje stjecanje prava iskorištavanja autorskog djela nastalog u radnom odnosu.

Summary

Igor Gliha*

**COPYRIGHT TO PUBLICATIONS PRODUCED WITHIN
THE FRAMEWORK OF REGULAR EMPLOYMENT
AND MADE TO ORDER**

Authorial publications by another person, including those created within the framework of regular employment and those made to order, may be used only on a special legal basis, either with the author's consent or on the basis of a legal regulation directly permitting to use the authorial work. Copyright and droit d'auteur legal systems are based on different paradigms: the former focus on the protection of the object - the author's work, while the latter on the protection of the subject - the author, as the creator of the authorial work, which results in differences in the regulation of the right to use authorial works created within the framework of regular employment. Droit d'auteur legal systems are dominated by the principle of authorship in acquiring the copyright so that, as opposed to the copyright system, investing into the creation of an authorial work, or organising transactions related to the creation of an authorial work, have no legal effect on the establishment of copyright. Legal persons cannot be authors because they have no ability for intellectual creation although they are capable of expressing their will.

When an authorial work is created within the framework of employment, the obligation to carry out intellectual work should be distinguished from the obligation to consign the authorial work as a result of intellectual work and the acquisition of the right with the contents which authorize the use of an authorial work. In Croatian law, employment does not mean that the employer has the right to use authorial works created within the framework of employment. In order to acquire the rights to use the contents of an author's work, the employer needs a special contractual clause providing the basis for the acquisition of the right to use the authorial work, since in the Croatian legal system the employer is not entitled to an authorial work created within the framework of employment. The only exception to this rule is the creation of software as part of the employment duties in which case the employer is entitled to use such software, which is a unique solution in a number of European states, following from the regulations of the EC Directive on the legal protection of computer programs.

---

* Igor Gliha, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Employment within the framework of which an authorial work has been created is defined as a relation in which the author is dependent on the employer in terms of salary, work with the employer's resources, subordination to the employer's plans and programmes, place of work and working hours, so that the creation of authorial works is not a result of the author's independent entrepreneurship.

An authorial work made on order is the one which is created as fulfilment of the contract on the creation of author's work on the basis of which the author is obliged to consign a copy of the authorial work of certain characteristics to the ordering party. By consigning a copy of an authorial work, the ordering party becomes the owner of that copy, but acquires the copyright only if this has been stipulated in this way in the contract or other legal transaction. Unless defined otherwise, the author retains his copyright without limitations.

Upon passing of the Law on Copyright and related rights of 2004 there have been major changes in the assignment of ownership of authorial works created within the regular employment in Croatian law. These changes are characterized by greater freedom in the regulation of relations between employers and employees when obligations resulting from regular employment consist of the creation of authorial works on the one hand, and greater commitment in the regulation of these relations on the other. The application of the Law on the use of authorial works created within the framework of regular employment has been postponed for three years, until 30 Oct. 2006. The harmonization with new regulations is carried out by modifications of individual employment contracts, but they can be applied by means of collective contracts or other reciprocal acts regulating relations between employers and employees, and cannot be carried out by one-sided acts by employers, such as employers' statutes, because the employer is not entitled to dispose of the subjective author's rights.

Key words: copyright, authorial works made to order, employment, software, audio-visual works

Zusammenfassung

Igor Gliha **

URHEBERRECHTE AN IN EINEM ARBEITSVERHÄLTNIS ODER ALS AUFTRAGSWERK ENTSTANDENEN WERKEN

Fremde urheberrechtlich geschützte Werke, einschließlich in einem Arbeitsverhältnis oder als Auftragswerk entstandener Werke, dürfen nur auf Grund einer besonderen Rechtsgrundlage verwertet werden, sei es, dass es sich um die Einwilligung des Autors oder um eine gesetzliche Bestimmung handelt, die unmittelbar die Verwertung eines fremden urheberrechtlich geschützten Werks zulässt. Die Rechtssysteme des copyrights und des droit d'auteur beruhen auf unterschiedlichen Paradigmata: Erstere sehen den Schwerpunkt auf dem Schutz des Gegenstands des Urheberrechts, letztere auf dem Schutz des Urhebers des Gegenstands, worin die unterschiedliche Regelung des Verwertungsrechts des in einem Arbeitsverhältnis entstandenen urheberrechtlich geschützten Werks ihren Ursprung hat. In Rechtsordnungen, die das droit d'auteur in den Mittelpunkt stellen, überwiegt beim Erwerb des Urheberrechts das Prinzip der Urheberschaft, während Investitionen in die Entstehung des urheberrechtlich geschützten Werks oder die Organisation der Aufgaben im Zusammenhang mit seiner Entstehung im Unterschied zur Behandlung in copyright-basierten Systemen keinerlei rechtliche Wirkung auf die Entstehung des Urheberrechts haben. Juristische Personen können keine Urheber sein, weil sie trotz ihrer Fähigkeit, als soziale Gebilde ihren Willen zu bekunden, nicht zu geistigem Schaffen befähigt sind.

Wenn ein urheberrechtlich geschütztes Werk im Rahmen eines Beschäftigungsverhältnisses entsteht, gilt es zu unterscheiden zwischen der Verpflichtung zur Verrichtung geistiger Arbeit, der Verpflichtung zur Übergabe eines urheberrechtlich geschützten Werks als Ergebnis geistiger Arbeit und dem Erwerb eines Rechts, das zur Verwertung eines urheberrechtlich geschützten Werks berechtigt. Nach kroatischem Recht berechtigt die alleinige Tatsache des Beschäftigungsverhältnisses den Arbeitgeber nicht zur Verwertung von urheberrechtlich geschützten Werken, die aus der Erledigung von Aufgaben aus dem Beschäftigungsverhältnis entstanden sind. Für den Erwerb von Rechten, die zur Verwertung eines urheberrechtlich geschützten Werks berechtigen, braucht der Arbeitgeber eine besondere Grundlage, eine vertragliche Bestimmung, durch die er das Recht erwirbt, ein urheberrechtlich geschütztes Werk zu verwerten, da die kroatische Rechtsordnung dem Arbeitgeber keine gesetzlichen Rechte an urheberrechtlich geschützten Werken, die aus der

---

** Dr. Igor Gliha, Professor an der Juristischen Fakultät in Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Erledigung von Aufgaben aus dem Beschäftigungsverhältnis entstanden sind, einräumt. Die einzige Ausnahme von dieser Regel ist der Fall, dass in der Erfüllung von Verpflichtungen aus dem Beschäftigungsverhältnis ein Computerprogramm geschaffen wird. Dieser Fall berechtigt den Arbeitgeber gesetzlich zur Verwertung eines solchen Computerprogramms und stellt eine einheitliche Regelung in einer Vielzahl europäischer Staaten dar, die aus den Bestimmungen der EG-Richtlinie zum Schutz der Computerprogramme hervorgeht.

Als Arbeitsverhältnis, in dem ein urheberrechtlich geschütztes Werk geschaffen wurde, gilt ein Verhältnis, in dem der Urheber insofern vom Arbeitgeber abhängt, als er ein Gehalt bezieht, mit Mitteln des Arbeitgebers arbeitet, an die Arbeitspläne und -programme des Arbeitgebers, an Arbeitsplatz und -zeit u.ä. gebunden ist, beziehungsweise als die Schöpfung des urheberrechtlich geschützten Werks kein selbstständiges Unternehmertum des Urhebers bildet.

Ein als Auftragswerk entstandenes urheberrechtlich geschütztes Werk ist ein Werk, das als Erfüllung der Verpflichtung aus dem Vertrag über die Schöpfung eines urheberrechtlich geschützten Werks entstanden ist, der den Urheber verpflichtet, dem Auftraggeber eine Ausfertigung des urheberrechtlich geschützten Werks mit bestimmten Merkmalen zu übergeben. Mit Übergabe einer Ausfertigung des Werks erwirbt der Auftraggeber das Eigentum an dieser Ausfertigung, aber die urheberrechtlichen Befugnisse erwirbt er nur, wenn dies durch den Vertrag oder ein anderes Rechtsgeschäft gesondert bestimmt ist. Ist vertraglich nichts gesondert vereinbart, behält der Urheber das Urheberrecht uneingeschränkt.

Im kroatischen Recht sind mit der Verabschiedung des Gesetzes über das Urheberrecht und verwandte Rechte (2003) beträchtliche Veränderungen in Bezug auf die Zuordnung von in der Erledigung von Verpflichtungen aus dem Arbeitsverhältnis entstandenen urheberrechtlich geschützten Werken eingetreten. Diese Veränderungen kennzeichnet einerseits eine größere Gestaltungsfreiheit bezüglich des Verhältnisses zwischen Arbeitnehmer und Arbeitgeber, sofern die arbeitsvertragliche Verpflichtung in der Schöpfung von urheberrechtlich geschützten Werken besteht, andererseits erfordert die Gestaltung dieser Verhältnisse mehr Aufwand. Die Anwendung der Bestimmungen dieses Gesetzes zur Verwertung der in einem Arbeitsverhältnis entstandenen urheberrechtlich geschützten Werke wurde wegen des Umfangs der Änderungen um drei Jahre auf den 30. Oktober 2006 verschoben.

Die Anpassung an die neuen Bestimmungen erfolgt durch Änderung der individuellen Arbeitsverträge, kann aber auch durch Kollektivverträge oder sonstige zweiseitige Akte zur Regelung des Verhältnisses zwischen Arbeitgeber und Arbeitnehmer, nicht aber durch einseitige Beschlüsse des Arbeitgebers wie etwa Betriebsverordnungen herbeigeführt werden, da es sich um ein subjektives Recht des Urhebers handelt, über das der Arbeitgeber keine Verfügungsberechtigung hat.

Schlüsselwörter: Urheberrecht, urheberrechtlich geschützte Auftragswerke, Arbeitsverhältnis, Computerprogramm, audiovisuelle Werke